

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE SECTIO
PAEDAGOGICA ET PSYCHOLOGICA

SERIES SPECIFICA PAEDAGOGICA

*A kísérleti gimnáziumi
fakultatív képzés
Csongrád megyei tapasztalatai*

S Z E G E D
1977

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE
SECTIO PAEDAGOGICA, SERIES SPECIFICA

A kísérleti fakultatív gimnáziumi képzés
Csongrád megyei tapasztalatai

Szeged, 1977

S z e r k e s z t ő :

DR. ÁGOSTON GYÖRGY
egyetemi tanár

A 85470

Kiadja a JATE Pedagógiai Tanszéke

Technikai szerkesztő: Dr. Kunsági Elemér

Borítóterv: Pataj Miklós

Terjedelem: 6,4 A/5 iv

Példányszám: 600

Készült: a Lenin TSz Nyomdarészlegében, Cegléd

Műszaki vezető: Végh Ferenc

Engedélyszám: 38 712

E l ő s z ó

Ez a kis kötet néhány tanulmányt tartalmaz annak a kísérletnek a tapasztalataiból, amely hosszabb előkészületi munka után 1974 szeptemberében indult három Csongrád megyei gimnáziumban a fakultatív képzési rendszer lehetőségének kipróbálására.

Az első kísérleti /előkísérleti/ évfolyam nyolc osztálya ebben a tanévben /1977-78/, a második kísérleti évfolyam nyolc osztálya pedig a következő tanévben fejezi be gimnáziumi tanulmányait. Nem vagyunk még tehát abban a helyzetben, hogy a kísérlet tapasztalatait teljesen megbízhatóan értékelhessük. Mégis - úgy gondoljuk - kár lenne várni a tapasztalatok közreadásával.

Az itt közzé tett "műhelymunkák", amelyeket tervünk szerint még néhány követni fog, a fakultatív gimnáziumi képzés szinte minden tartalmi, szervezési-szervezeti és módszertani problémáját felszínre hozzák. Megvilágítják azt a nagyon fontos kérdést is, hogy a fakultatív képzés egy meghatározott kísérleti modellje milyen személyi és dologi feltételekkel valósítható meg. A kísérleti tapasztalatokból, a kísérlet során felmerült problémákból a szerzők nem mindig jutnak azonos következtetésre; bizonyos problémák megítélését illetően talán korai következtetésekkel is találkozhatunk. De ez természetes is, mert - mint mondtuk - a kísérlet befejező értékelésének még nem jött el az ideje. A tanulmányok mégis, jelenlegi tartalmukkal is, sok segítséget adhatnak azoknak a gimnáziumoknak, amelyek a következő években a maguk lehetőségei szerint szintén bevezetik a fakultatív képzést. Éppen azzal adnak segítséget, hogy azokra az "ujdonságokra", amelyekkel a fakultatív képzés bevezetése során szembe fogják találni magukat, felhívja a figyelmet, már előre ösztönöz a legjobb megoldások keresésére, a mi kísérletünk során jelentkező buktatók elkerülésére.

Néhány fontos kérdésre már ebben az Előszóban is hadd utaljunk:

1. A fakultatív képzés bevezetése a gimnáziumban nem jelenthet az általános műveltség rovására menő "szakosítást". Természetesen hathatósan segíteni kívánjuk a tanulók felkészülését választott egyetemi-főiskolai tanulmányaikra vagy egy életpályán történő elhelyezkedésre, de nem a szűk és hatékony általános műveltség kárára. Éppen ezért mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a tanulók a III-IV. osztályban se hanyagolják el azoknak a tárgyaknak a tanulását, amelyekből fakultatív képzésben nem részesülnek. Ezt a valóságos veszélyt persze nem a fakultáció szülte, hanem az az egyetemi-főiskolai felvételi rendszer, amely csak a felvételi tárgyak tanulásában teszi érdekeltté a tanulókat. El kell azonban kerülnünk, hogy ezt a veszélyt a fakultatív képzés növelje.

2. A kísérleti modell szerint az I-II. osztály a képzés orientációs szakasza; egyik fő feladata tehát a tanulók adottságainak-képességeinek felismerése és felismertetése mind a tanulókkal, mind szüleikkel, hogy a második osztály végén a tanulók a képességeiknek és érdeklődésüknek megfelelő fakultatív tárgyakat válasszák. A sikeres orientáció érdekében új, a képzés szerves részét alkotó képzési formákat vezettünk be: felzárkóztató foglalkozásokat, képességeket feltáró orientációs tevékenységeket. Kétségtelen, hogy a fakultatív képzésnek ez az előkészítő szakasza izgalmas, szép feladat, de sokkal több problémát okozott, mint eredetileg gondoltuk. Korántsem sikerült minden tanulót képességeinek megfelelően irányítani; a fakultatív tantárgycsoportokba nem csak "oda való" tanulók kerültek, hanem oda nem valóak is. Menet közben több módosítást hajtottunk végre eredeti elképzeléseinken, de még így is maradt elég megoldatlan kérdés: hogyan kell továbbfejleszteni az orientációs képzési formákat és módszereket, melyek azok az orientálást gátló tényezők, amelyekkel - legalább is a jelenlegi körülmények között - még a tartalmilag és módszertanilag legkiválóbb ori-

entációs munka sem tud megbirkózni, és ezekből milyen pedagógiai konzekvenciák származnak.

3. Sok értékes tapasztalatot eredményezett a fakultatív tantárgycsoportos képzés első esztendeje a kísérleti harmadik osztályokban egyrészt a körülményeknek fent jelzett alakulása miatt, másrészt azért is, mert két kísérleti modell-variánssal dolgoztunk: az első variánsban a tanulók a mindenkire kötelező anyagot és a fakultatív "többletet" kiscsoportban együtt, szerves egységben tanulták, a másik variánsban a kötelező anyagot osztálykeretben és csak a fakultatív részt csoportban. Mind a tantervi, mind a módszertani problémák, valamint a szervezési kérdések rendkívül izgalmasak, érdekesek. A fakultatív képzés tantervei /programjai/ valóban csak kerettantervek, amelyeknek anyagát a tanár hajlékony módon a csoport és az egyének aktuális színvonalához alkalmazza, hogy minden tanuló a képességei szerinti "plafonhoz" juthasson el. A következő tervezett kötet tanulmányai részletesebben foglalkoznak majd a kísérlet eme területével.

4. A fakultatív képzés már az orientációs szakaszban is, de különösen a harmadik osztálytól rengeteg szervezeti-szervezési újdonság bevezetését kívánja. Már a képességfeltáró foglalkozások is a párhuzamos osztályok, sőt különböző évfolyamu osztályok tanulóiból összetevődő kiscsoportokban folynak, és a kiscsoportos képzés a harmadik osztálytól kiszélesedik. Nyilvánvaló, ha egy ilyen rendszerű képzéshez új iskolaépületet terveznek, az egészen más lesz, mint egy régi iskolaépület, amely az osztályrendszerű képzésnek felel meg, és fő jellemzője a tanterem. A kísérleti gimnáziumok azonban régi, hagyományos iskolaépületekben működnek, és ilyenekben fognak működni a fakultatív képzést bevezető többi gimnáziumok is. Meg lehet-e tervezni, szervezni, és hogyan ezekben a régi épületekben egy sok tekintetben új képzési rendszert; lehet-e és hogyan megfelelő órarendet

készíteni, helyiségeket biztosítani? - ezeknek a nagyon is lényeges kérdéseknek a megválaszolására is sok tapasztalatot gyűjtöttünk össze.

A közzé tett tanulmányok - ha nem is ez volt kimondott céljuk - jól ábrázolják a kísérleti folyamatot is: a tanárok felkészítését, alkotó közreműködésük biztosítását a tantervek készítésétől az eredmények megállapítását szolgáló mérési rendszer kidolgozásáig, a kísérleti terv egyes lépései megvalósításának értékeléséig, stb. Mithogy kísérletünk teljesen természetes közegben folyt le, és mint hogy a fakultatív képzésre áttérő valamennyi gimnáziumban lényegében hasonló kísérleti folyamat zajlik majd le, reméljük a kísérleti folyamat megszervezésébe való betekintés is hasznos lesz a fakultatív képzés bevezetését irányító szervezeteknek és a képzést megvalósító tanároknak.

Szeged, 1977. szeptember 13.

Dr. Ágoston György
egyetemi tanár,
a JATE Pedagógiai Tanszékének
vezetője

Dr. Ágoston György
egyetemi tanár, Szeged

A KÍSÉRLETI MODELL^x

A kísérleti modell kidolgozásában elsősorban az MSZMP KB 1972. június 15-i határozatának a gimnáziumra vonatkozó megállapítását és a fejlesztésre vonatkozó irányelveit vettük figyelembe. Tanulmányoztuk továbbá a korábbi magyar kezdeményezéseket és a középiskolai képzés átalakításának nemzetközi tapasztalatait.

A gimnáziumnak ma és valószínűleg még sokáig kettős feladata van:

1./ kiválasztani és felkészíteni azokat a tanulókat, akiket érdeklődésük, szellemi képességeik egyetemi vagy főiskolai tanulmányokra tesznek alkalmassá;

2./ a gyakorlatiasabb tevékenységek iránt jobban érdeklődő és ezekben jobb képességeket felmutató tanulókat felkészíteni olyan gyakorlati életpályákra, amelyek gimnáziumi általános műveltséget kívánnak.

Jelenleg a gimnázium e feladatait nem tudja maradéktalanul teljesíteni. Ennek okai a következők:

1./ A szakosított tantervű gimnáziumi osztályok gyors elterjedésük, népszerűségük és kétségtelen eredményeik ellenére sem tudták és tudják kielégítően szolgálni a gimnázium egyetemre, főiskolára kiválasztó-felkészítő funkcióját, mivel:

x A kísérleti modell leírása megjelent a Pedagógiai Szemle 1977. 2. számában./Kísérlet a gimnáziumi képzés szerkezetének átalakítására három Csongrád megyei gimnáziumban./ E kötetben mégis célszerűnek véltük újbóli közlését, hogy a tanulmányokban feldolgozott részletkérdéseket az olvasó könnyen a maguk összefüggésébe tudja helyezni.

a/ a tanulók az általános iskola elvégzése után közvetlenül iratkoznak be szakosított tantervű osztályokba, tehát olyan életkorban, amikor egyéni képességeik még nem alakultak ki, érdeklődési körük nem szilárdult meg, és olyan általános iskolai képzés után, amely az egyéni képességek felderítésére és a tanulók továbbtanulási irányának megfelelő orientálására képzési strukturájánál fogva kevés lehetőséget is ad. Ennek következtében a tanulók többsége a szakosított tantervű osztályokba nem képességei, hanem a szülők ambíciói, kívánságai alapján kerül. A szakosított tantervű osztályok -a statisztikai adatok ezt bizonyítják- inkább a társadalmi szelekció, mint a középiskolai tanulmányok képességek szerinti irányításának eszközei.

b/ a gimnáziumi osztályok jelenlegi szakosítása nincs tekintettel az egyetemi-főiskolai továbbtanulási irányokra, lehetőségekre, a felvételi vizsgák követelményeire; a gimnáziumi szakosítás és a felsőfoku tanulmányi irányok, ágak között nincs összhang. Idegen nyelvi osztályokba pl. túlnyomó többségükben nem azért iratkoznak be a tanulók, mert felsőfoku nyelvi, irodalmi tanulmányokat kívánnak folytatni, hanem azért, hogy egy idegen nyelven megtanuljanak valamennyire beszélni. Ez kétségtelenül önmagában is és bármely felsőfoku tanulmány szempontjából is hasznos dolog, de nem jelent egyetemre-főiskolára való felkészítést. Még azok számára sem, akik idegen nyelvi szakra kérik felvételüket, mert a középiskolai nyelvoktatás céljai és az egyetemi követelmények között talán éppen az idegen nyelvi képzés területén van jelenleg a legnagyobb diszharmonia. De a természettudományi szakosított osztályokban tanulók sem kapnak minden területen és minden esetben a jövőendő felsőfoku tanulmányaikra és a felvételi vizsgákra ténylegesen, célszerűen felkészítő képzést.

A gimnáziumi szakosítás -egyébként érthetetlen módon- nem terjed ki olyan fontos társadalomtudományi tárgyakra, mint a magyar nyelv és irodalom vagy történelem.

Azoknak, akik ezek iránt a tárgyak iránt mutatnak érdeklődést, és ilyen irányu felsőfoku tanulmányokat kívánnak folytatni, nincs lehetőségük arra, hogy elmélyültebb gimnáziumi képzésben részesüljenek.

2. A nem szakosított tantervi osztályokba került, felsőfoku tanulmányokra alkalmas tanulók még azoktól az elönyöktől is elesnek, amelyeket a szakosított tantervű osztályok a fenti hiánvosságok ellenére is nyújtanak a továbbtanulni szándékozóknek. A nem szakosított tantervű osztályok eleve hátrányt jelentenek azoknak a tanulóknak, akikben megfelelő pedagógiai körülmények között jó szellemi képességek fejlődnének ki.

3. Az elmúlt évek statisztikai adatai szerint éves átlagban az érettségit tett gimnáziumi tanulók 65-70 %-a nem nyert felvételt felsőfoku tanintézménybe. Ez az arány a következő években sem fog lényegesen változni. Nem lehet célunk a középiskolai tanulás lehetőségeinek csökkentése, a szakközépiskolai és gimnáziumi tanulók arányának jelentősebb megváltoztatása pedig anyagi nehézségekbe ütközik. A következő években a szakközépiskolák minőségi és kevésbé mennyiségi fejlesztésére lehet csak törekedni, a gimnáziumokból alakult szakközépiskolák színvonala ugyanis lényegesen elmarad azokétól, amelyek eredetileg is szakképző intézmények voltak. A gimnázium minden eddigi kísérlete arra, hogy felsőfoku tanulmányokra megfelelő képességekkel nem rendelkező, de gyakorlatiasabb tevékenységekben jól boldoguló tanítványainak a gimnáziumi általános képzés színvonalának megfelelő, a társadalom számára is szükséges életpályákra gyakorlati felkészítést adjon, kudarcot vallott. Ezt a nehézség problémát különféle okok miatt nem tudta megoldani az 5+1-es rendszerű gimnáziumi képzés és még kevésbé a heti két órás gyakorlati foglalkozás.

Az egyetemi-főiskolai felvételt nem nyert gimnáziumi tanulók egy kisebb hányadának a végzést követő években mégis csak sikerült valamelyik felsőoktatási intézménybe bejutnia,

a legtöbben azonban tört reményekkel, csalódottan elhelyezkedtek - a legnagyobb számban adminisztratív, hivatali munkakörökben, tudományos segédmunkaerőkként, laboránsként, a szolgáltatás valamelyik ágában, ahol általános műveltségüket, esetleg idegen nyelvi ismereteiket is hasznosítani tudták. Viszonylag kis százalékuk helyezkedett el fizikai munkakörben.

A gimnáziumot végzett tanulók elhelyezkedési adatainak vizsgálata tehát azt mutatja, hogy a népgazdaságban vannak olyan munkakörök, amelyeket szívesen töltenek be gimnáziumi általános műveltséggel rendelkező fiatalokkal és amelyek nem igényelnek olyan foku specializálást, mint amilyent a szakközépiskola ad.

Olyan gimnáziumi képzési strukturára van tehát szükség, amely megoldást talál a fenti problémákra, elősegíti, hogy a gimnáziumi képzés az eddiginél sokkal jobban megfeleljen annak a kettős feladatnak, amely hazánkban történetileg kialakult, és amely perspektivikusan is érvényes.

Véleményünk szerint az új gimnáziumi képzési strukturát a következő szempontok szerint lehet megalkotni:

1. A gimnáziumi képzésben továbbra is elsődleges a magas színvonalú általános képzés; a gimnázium nem válhat szakiskolává. Ugyanakkor szakítani kell az általános képzésnek mindenkre nézve uniformizált koncepciójával, amely szerint mindenkinek mindent ugyanolyan mértékben kell el-sajátítania. Az új gimnáziumi képzés nagymértékben tekintettel van a tanulók egyéni érdeklődésére, egyéni képességeire, igyekszik ezeket felderíteni, és a tanulóknak lehetőséget nyújtani arra, hogy képességeiknek, érdeklődésüknek megfelfedő irányban, a jelenlegi átlagos gimnáziumi színvonalnál sokkal elmélyültebb tanulmányokat folytathassanak. Ezáltal a tanulók egy részét célszerűbben előkészíti a magasabb foku szakmai képzésre: az egyetemi-főiskolai tanulmányokra.

Az így előkészített tanulókkal a felsőfoku intézmény is magasabb színvonalon kezdheti meg a munkát, és végül jobban képzett szakembereket bocsáthat ki. A tanulók másik részének pedig olyan speciális képzést ad, amely a magas színvonalú gimnáziumi általános képzettséggel párosulva lehetővé teszi, hogy ügyintézői, tudományos segédmunkaerői, műszaki rajzoló stb. állásokat töltsenek be.

2. A tanulókat nem szabad gimnáziumi tanulmányaik elején szakosítani. 14 éves korban még nem állapíthatók meg kellő biztonsággal a tanulók egyéni képességei, és még nem alakult ki, nem szilárdult meg érdeklődési körük. A gimnáziumi lépéskor még az sem dönthető el, hogy bizonyos tárgyak esetében nem kielégítő tudásuk és gyenge érdeklődésük egyéni adottságaik avagy nem megfelelő színvonalú általános iskolai képzésük függvénye-e.

A gimnázium I. és II. osztályát megfigyelési és irányítási /orientációs/ szakasznak kell tekinteni. Ennek fő feladata az általános képzés, amelyben a tanulók teljesítményeit rendszeresen mérik, egyéni képességeik kibontakozását céltudatosan figyelik, továbbá olyan tevékenységek szervezése, amelyekben a tanulók egyrészt kipróbálhatják magukat, önismeretre tehetnek szert, másrészt fejleszthetik és elmélyíthetik egyéni képességeiket. Az e tevékenységekben való részvétel természetesen az iskola számára is fontos forrása a tanulók megismerésének.

3. A képességeket kipróbáló, feltáró és megerősítő tevékenységek, amelyek az első év második félévében lépnek be a tantervbe, a szó szoros értelmében tevékenységek, amelyek nem a tanulók ismereteinek bővítését, hanem meglévő ismereteik alkotó alkalmazását kívánják meg tőlük: olyan teljesítményeket, amelyek színvonala alapján valóban minősíteni lehet a képességek szintjét és az érdeklődés fejlődését. E tevékenységeket a tanulók nem teljesen szabadon, hanem irányítással, az osztályban tanító pedagógusok kollektív tanácsa alapján választják.

Az irányítás két szakaszban történik: az első év első félévének és második félévének végén. Az iskola lehetőségeit figyelembe véve, szervezni kell:

A/ társadalomtudományi-nyelvi és

B/ matematikai-természettudományi programokat.

Az első év második félévében a tanulók az irányításnak megfelelően vagy egy féléves társadalomtudományi-nyelvi programot vagy matematikai-természettudományi programot választanak. Az első év második félévének végén az e tevékenységekben nyújtott teljesítmények gondos mérlegelése és természetesen, az általános képzés során megfigyelték alapján is a tanulót tanárai vagy megerősítik választási irányának helyességében, vagy a másik irány kipróbálását javasolják számára /a társadalomtudományi programból átirányítás természettudományi programba, illetve fordítva/.

Mindkét említett irányban több program kipróbálására van szükség, hogy a harmadik osztályban kezdődő szakosítás minél megalapozottabban történhessék.

4. A tanulók egyéni képességei kipróbálásának, feltárásának és megerősítésének fontos színhelyei a gyakorlati tevékenységek is, amelyekből az első évben is, a második évben is minden tanulónak kötelezően választania kell egy-egy programot. E gyakorlati tevékenységek egyrészt hasznos gyakorlati ismeretekkel és készségekkel egészítik ki, teszik teljessé, sokoldalubbá a tanuló általános műveltségét, másrészt segítik kiválasztani azokat a tanulókat, akiknek gyakorlati életpályán potenciálisan jobb az érvényesülési lehetőségük, mint elméleti pályán. E kiválasztásnak természetesen a tanulók önismeretének fejlesztésén kell alapulnia.

5. Az első osztály első félévében korrekciós, felzárkózási lehetőséget kell biztosítani azoknak a tanulóknak, akik bármely tárgyból a tanév eleji tudásszintmérés alapján gyengébbnek bizonyulnak. Ez kiscsoportban történő intenzív foglalkoztatást jelent, amelynek célja az általános iskolai hiányok pótlása, biztosabb alap teremtetése a gimnáziumi tanulmányok sikeres végzéséhez. Ebben a korrekciós foglalkoztatásban kell kiderülnie, hogy a tanuló egy-egy területen mutatkozó gyengeségei a nem megfelelő általános iskolai képzésből adódnak-e vagy inkább képességei alacsony fejlettségi színvonalából. E korrekciós szakaszt az első félév végén esedékes irányítás nélkülözhetetlen feltételének tartjuk. Tekintettel arra, hogy bizonyos elmaradások ujratermelődhetnek, ezért az első félévihez hasonló felzárkóztató, kompenzáló foglalkozásokat az egész képzés szerves részének tekintjük, így szükség szerint a tanulmányok későbbi szakaszában is funkcionáltatni kívánjuk.

6. Az első két év általános képzése során megfigyelt és rögzített adatok, a képességeket feltáró tevékenységek és gyakorlati foglalkozások teljesítményei, tehát megbízhatóan összegyűjtött tények alapján kell azután az iskolának növendékei számára szakosodási irányt javasolnia a második osztály befejeztékor.

Remélhető, hogy a kétéves megfigyelési és irányítási szakasz nemcsak a tanulók önismeretét fejleszti, hanem a szülők számára is meggyőző tényeket szolgáltat majd gyermekeik tényleges képességeiről, s így világosabb kép alakul ki bennük is arról a további tanulmányi irányról, életpályáról, amelyen gyermekeik a legjobban tudják megvalósítani önmagukat, viszonylag a legmagasabb teljesítményekre képesek, sikereket érhetnek el, tehát - talán nem túlzó szó - boldogok lehetnek. Reméljük, sikerül elérni, hogy a gyermekek továbbtanulását és pályaválasztását az eddiginél nagyobb mértékben képességeik és kisebb mértékben szüleik ambíciója, elképzelései, kényszere határozzák meg.

Ily módon talán a gimnázium jobban szolgálhatja az egészséges és szükséges társadalmi mobilitás ügyét is, mint eddig.

Senki sem képzei természetesen, hogy az iskola javaslata a harmadik osztályban kezdődő szakosodás megválasztására kötelező, kényszerítő erejű lehet. Ez valóban csak jól megalapozott tanács a gyermek boldogulása érdekében, de a választás a gyermek és a szülő joga marad.

7. A gimnázium III. és IV. osztályában az általános képzés volumene erőteljesebben csökken, bár megőrzi primátusát: körülbelül a képzés heti időkeretének kétharmad részét tölti ki. Egyharmad részben szakosított képzés folyik, amely -mint már az előbbieken is vázoltuk- két fő ágra oszlik: 1. egyetemi-főiskolai tanulmányokra való felkészítésre és 2. -részben vagy egészen- bizonyos életpályákra való felkészítésre.

Az egyetemi és főiskolai tanulmányokra való felkészítés szakosodási lehetőségei a tényleges egyetemi és főiskolai tanulmányi területeket, a tanulmányok alaptárgyait veszik tekintetbe. Éppen ezért a szakosodás mindig egy tantárgyblokk /két vagy három tárgy/ intenzívebb tanulmányozását jelenti. Ezek társadalomtudományi, idegen nyelvi, idegen nyelvi-matematikai, matematikai-természettudományi és természettudományi blokkok.

Semmiképpen sem lenne indokolt valamilyen szűk szakosítás, éppen ezért a szakosító tantárgyblokkokat úgy kell kialakítani, hogy több /3-4/ egyetemi karon, szakon, illetve főiskolán nyújtson továbbtanulási lehetőséget.

Az életpályákra felkészítő szakosítás nem jelenthet "alacsonyabb rendű", degradáló, kisebbségi érzést kiváltó szakosítást, hanem magas színvonalu elméleti ismereteket is nyújtó gyakorlati képzést, amely nem alacsonyabb színvonalu, mint az egyetemi-főiskolai tanulmányokra

felkészítő tantárgyblokkos képzés, hanem más képességeket igényel. A gyakorlati képzésben megnyilvánuló tehetség éppoly értékes, mint az elméleti képzésben megnyilvánuló. Az ügyintézésre felkészítő szakosítás pl. megerősített anyanyelvi tanulmányokat, egy idegen nyelv alapos tanulását is tartalmazza. A tudományos segédmunkaerői képzés a megfelelő tudományos ismereteket is elmélyíti, és a műszaki képzés a műszaki rajzolásához szükséges elméleti műszaki ismereteket is nyújtja.

8. Az új gimnáziumi képzési struktúra szükségképpen magával hozza a tantervi anyag átalakítását, korszerűsítését. Minthogy a jelenlegi óraszámok emelése nem lenne célszerű, nyilvánvaló, hogy az általános művelés mindenkire kötelező törzsanyagát csökkenteni kell, pontosabban: új módon kell strukturálni, hogy az valóban csak a tudományos világnézet és a tudományos gondolkodás, az interdiszciplináris szemléletmód kialakításához, a további önművelődéshez szükséges alapvető tényeket és összefüggéseket tartalmazza. Nem könnyű munka ezt a mindenkire nézve kötelező törzsműveltségi anyagot kiválasztani, megállapítani, megfelelő logikai szerkezetben prezentálni. Bizonyára sor kerül -ha fokozatosan is- bizonyos eddig külön-külön tantárgyakban tárgyalt ismeretrendszernek integrálására.

Ugyancsak nagy munkát jelent a szakosító tantárgyblokkok tantervi anyagának összeállítása és korszerű szerkezetben való tárgyalása.

9. Az új gimnáziumi oktatási struktúra mind az általános képzés, mind a szakosított képzés keretében nagy súlyt helyez az idegen nyelvek tanulására. Aligha kell bizonyítanunk, hogy egy kis nemzet fejlődésének egyre inkább fontos feltétele értelmiségi dolgozóinak minél gazdagabb idegen nyelvi ismerete.

A gimnáziumi tanulónak meg kell adni a szilárd nyelvi alapokat /meghatározott mennyiségű szókincs aktiv használ-

lata, alapos nyelvtani tudás, egyszerű szövegek pontos fordítási képessége idegen nyelvről magyarra és magyarról idegenre/ két idegen nyelvben, hogy ezeket életpályájukon szóban és írásban jól tudják majd használni. Éppen ezért az általános képzésben is kielégítő óraszám jut az orosz és egy nyugati idegen nyelv tanulására. A felsőfokú tanulmányokra felkészítő szakosítások mindegyikében pedig közülük az egyik -szabad választás alapján- megerősítve szerepel.

A közvetlen életpályákra felkészítő szakosításban lehetségesnek tartjuk, hogy az egyik idegen nyelv tanulását a tanuló abbahagyja, és a másikat magas óraszámokban tanulja.

A társadalomtudományi-nyelvi szakosításokban ajánljuk a latin nyelv és irodalom tanulását, egyrészt mert minden felsőfokú filológiai tanulmányt elmélyültebbé tesz, másrészt mert a mi sajátos hagyományainkat figyelembe véve, igazán képzett, művelt magyar és történelemtanárokat a latin nyelv ismerete nélkül aligha lehet elképzelni.

Ugyancsak fontosnak tartjuk, hogy az idegen nyelvekre szakosodók anyanyelvi ismeretei is az átlagosnál magasabb színvonalúak legyenek.

10. Az új struktúra mind az oktatási formák, mind az oktatási módszerek terén jelentős változásokat hoz magával. Az osztályrendszer csak a mindenkire nézve kötelező általános képzés szervezeti formájaként funkcionál, a képességeket feltáró tevékenység és a szakosító tantárgy-blokkos képzés kisebb csoportokban folyik, amelyek a párhuzamos osztályok tanulóiból alakulnak. Amennyiben az iskola lehetőségei megengedik, 10-12 tanuló már alkothat egy csoportot de a csoportok maximális létszáma nem lehet magasabb husznál. Az integrált oktatás fejlődésével az úgynevezett team-oktatás bizonyos formái is kialakulhatnak.

A módszereket illetően arra kell törekedni, hogy a tanulók elsajátítsák a legkülönbözőbb tanulási technikákat, amelyekre mind felsőfoku tanulmányaik során, mind a gyakorlati életpályán szükségük lesz. Ugy kell felkészíteni őket, hogy a gimnázium elvégzése után is képesek legyenek az ismeretszerzés különböző módjait, eszközeit felhasználni. Mindez azt jelenti, hogy a tanár közvetlen vezetésével történő tanulás /előadás, magyarázat, beszélgetés, bemutatások/ továbbra is érvényben marad, de a hangsúly áttevődik -különösen a harmadik és negyedik osztályban- a különböző forrásokból származó ismeretek önálló feldolgozására, a feldolgozás eredményeinek csoportos megbeszélésére a tanár vagy egy tanuló vezetésével, a dolgozók, jelenségek önálló megfigyeléssel történő tanulmányozására. Az eddiginél sokkal nagyobb jelentőségre tesz szert a csoportmunka és a tanulók oktatói szerepkörben való fellépése; a tanulók elsajátíthatják a modern technikai eszközök révén való tanulást. Mindez persze nem egyszerre fog bekövetkezni, hanem az iskolavezetés, a szaktanárok pedagógiai szemléletmódjának és az iskola tárgyi feltételeinek fejlődésével párhuzamosan. Az új oktatási struktúra azonban kikényszeríti ezt a fejlődést.

KISÉRLETI ÓRATERV

Tantárgy	Alap-óraterv					Társadalomtudományi - nyelvi ágazat					
						Magyar-tört.	Id.ny.-id.ny.		anyanyelv		
						id.nyelv	anyanyelv				
	I.	II.	III.	IV.	Ö.	III.	IV.	Ö.	III.	IV.	Ö.
Irodalom	2	2	3	3	10	4	4	12			10
Nyelvtan	2	2	-	-	4	2	2	8	2	2	8
Történelem	2	3	2	2	9	5	5	15			9
Világnéze- tünk alapja	-	-	-	2	2			2			2
Orosz nyelv	3	3	3	3	12	3;7	3;7	12;20	3;7	3;7	12;20
2.id.nyelv	3	3	3	3	12	3;7	3;7	12;20	3;7	3;7	12;20
3.id.nyelv	-	-	-	-	-	4	4	8	4	4	8
Matematika	5	4	3	3	15			15			15
Fizika	-	2	3	3	8			8			8
Kémia	2	3	-	-	5			5			5
Biológia	2	2	2	-	6			6			6
Földrajz	3	3	-	-	6			6			6
Ének-zene	1	1	1	1	4			4			4
Rajz-művé- szet -tört.	2	-	-	1	3			3			3
Testnevelés	3	3	3	3	12			12			12
Gyakorlati képzés	1	1	-	-	2			2			2
Osztályfő- nöki óra	1	1	1	1	4			4			4
Orientáló tev.	0/2	2	-	-	3			3			3
Fakultatív tárgyak	-	-	10	10	20						
Összesen	32/34	35	34	35	137			137			137

Tantárgy	Gyakorlati ágazat								
	Ügyintézés			Laboráns- képzés			Műszaki rajz és gyak.		
	III.	IV.	Ö.	III.	IV.	Ö.	III.	IV.	Ö.
Irodalom			10			10			10
Nyelvtan	1	1	6			4			4
Történelem			9			9			9
Világnéze- tünk alapja			2			2			2
Orosz nyelv			12;18			12			12
2.id.nyelv			12;18			12			12
3. id. nyelv									
Matematika			15			15			15
Fizika			8			8			8
Kémia			5	2	2	9			5
Biológia			6			6			6
Földrajz			6			6			6
Ének-zene			4			4			4
Rajz-művé- szettörté- net			3			3			3
Testnevelés			12			12			12
Gyakorlati képzés			2			2			2
Osztályfőnöki óra			4			4			4
Orientáló tev.			3			3			3
Fakultatív tárgyak	10	10	20	8	8	16	10	10	20
Összesen			139			137			137

Dr. Csizsár Imre
egyetemi adjunktus, Szeged

AZ ORIENTÁLÁS FOLYAMATA A FAKULTATIV TANTÁRGYCSOPORTOS KÉPZÉSI KISÉRLETBEN

Fakultativ képzési kísérleti modellünk egyik új és vonzó eleme a tervszerű, tudatos, szervezett pályacorientálás, amelynek eredményeként a tanulók a II. osztály végén tantárgyblokkot választanak. Kísérletünk három éve alatt sok általánosítható tapasztalatot szereztünk, melyek -vagy azok egyes elemei- az 1979-ben bevezetendő gimnáziumi fakultativ képzési rendszerben felhasználhatóak. Ez indokolja, hogy az orientálás általunk kipróbált folyamatát bemutassuk, megvizsgáljuk eredményeinket és összegezzük tapasztalatainkat.

1. A képességek, adottságok felismerése, fejlesztése

Ahhoz, hogy az egyéni adottságokat, képességeket, hajlamokat maximálisan kibontakoztathassuk, fejleszthessük, fel kell azokat ismernünk. Ez céltudatosan szervezett foglalkozásokat, sokoldalú, tervszerű tanári megfigyelést, tanulói önismeretet követel. Mindenekelőtt azt kell látnunk, hogy az iskolai munka mely területei kínálják a legtöbb lehetőséget a tanulók adottságainak, hajlamainak megnyilvánulására, felismerésére.

a./ A korszerűen szervezett és vezetett tanítási órák jó lehetőséget biztosítanak a tanulói öntevékenység számára. /A pedagógusok eddig is itt ismerhették meg elsősorban növendékeik szellemi adottságait, a tanulók itt bizonyosodhattak meg képességeikről./

b./ A képzési kísérlet első és második osztályában kötelező gyakorlati tevékenység is fontos területe az adottságok, képességek felismerésének.

c./ Értékes tanulói tulajdonságok nyilvánulhatnak meg a felzárkóztató foglalkozásokon.

d./ Egyéb iskolai tevékenységek /önképzőkör, tanulmányi versenyek, osztályfőnöki órák, KISz-foglalkozások, kirándulások stb./ is fontos információkat nyújthatnak.

e./ Az eddig felsoroltak -a rendszeres felzárkóztató foglalkozások kivételével- korábban is fontos területei voltak az adottságok, képességek feltárásának. Képzési kísérletünk fontosnak tartja ezeken kívül még olyan foglalkozások szervezését is, amelyeknek kifejezett célja a képességek feltárása, kipróbálása, megerősítése. Ezek az ún. orientációs foglalkozások, amelyek szervesen épülnek be az első és második osztály óratervébe. Három féléven keresztül heti 2 óra orientációs kör minden tanuló számára kötelezően választható /I.osztály második féléve, II. osztály/.

Az első félév tanítási órákon nyújtott tanulói teljesítményei, a tanuló érdeklődése, a tanárok és szülők közös véleménye alapján a félév végén történik az első irányítás. Ekkor a növendékek két főirány közül választhatnak: társadalomtudományi-nyelvi, matematikai-természettudományi. Mindkét irányon belül több program van, a tanuló ezek közül választ egyet. "Az első év második félévének végén az e tevékenységben nyújtott teljesítmények gondos mérlegelése és természetesen az általános képzés során megfigyeltek alapján is, a tanulót tanárai vagy megerősítik választási irányának helyességében, vagy másik irány kipróbálását javasolják számára /a társadalomtudományi programból átirányítás a természettudományi programba, illetve fordítva/. " /Dr.Ágoston-dr.Orosz-Kísérleti terv a gimnáziumi képzés szervezésének átalakítására,/. A II. osztályban további két programot próbálhatnak ki.

Az adottságokat, képességeket feltáró és elmélyítő foglalkozások -céljukból, feladatukból adódóan- olyan programok kidolgozását tették szükségessé, amelyek a már meglévő ismeretek alkotó alkalmazását kívánják meg. A tematikák olyan ismeretanyagot és tevékenységeket tartalmazhatnak, amelyek a legnagyobb mértékben függetlenek a gimnázium I-II. osztályában tanult tantervi anyagtól, az általános iskolában elsajátított tudásra épülnek. Ilyen programokkal korábban nem rendelkezünk, ezért a kísérlet indításának kezdetére ki kellett azokat dolgoznunk. A tematikák egy félévre, 13-15 heti foglalkozásra készültek. Hogy valóban alkalmasak a képességek feltárására, megerősítésére /és hogy valóban függetlenek a gimnázium I-II. osztályában tanult tantervi anyagtól/, álljon itt példaként két tevékenységi kör foglalkozási terve.

1. A magyar nyelv-művelés orientációs kör foglalkozásainak témáiból:

Szép beszéd verseny

A nyelv-művelés egy hónapja /tanulói beszámolók nyelv-művelő cikkekről, rádió- és tv-műsorokról/

Nyelv-művelő könyvek ismertetése

Játék a betűkkel, játék a szavakkal

Régi magyar nyelvünk - mai szemmel

Helyesen, magyarul! /szóhasználat, szóalkotás/

Nyelv - társadalom - műveltség /vita/

A diáknyelv

Nyelv-művelő dolgozatok készítése, bemutatása

2. A matematikai problémamegoldó gyakorlatok foglalkozásainak témáiból:

Játék és logika /olyan feladatok, amelyek találékonyságot, leleményességet kívánnak/

Logikai feladatok /helyes logikai következtetések, önellenőrzés/

Kombinatorika /sorrend és kiválasztási problémák vizsgálata/

Számjegyek kitalálása

Arányossági következtetések

Következtetések racionális számokkal

Számelmélet, oszthatóság

Számrendszerek

Műveletek értelmezése

Területátalakítások

Geometriai bizonyítások, szerkesztések

Térmértani problémák

A foglalkozásokat heti két órában, félévenként általában összesen 26 órában tartottuk. A csoportlétszám 10-20 fő volt. A kísérleti iskolák törekedtek arra, hogy a déli előtti tanrendbe illesszék ezeket az órákat.

Célunk és az ennek megfelelően készült programok már mutatják, hogy ezeken a foglalkozásokon a hagyományos módszerek mellett speciális eljárásokat is kellett alkalmaznunk. Természetesen -mint a tanítási órák, felzárkóztató foglalkozások esetében is- az alkalmazott módszereket alapvetően meghatározza a szaktárgy jellege, az adott témakör, a csoport összetétele. A foglalkozások sok vonatkozásban eltértek a tanítási óráktól: 90 percesek voltak, viszonylagos kötetlenség, közvetlenség, gyakran klubszerűség jellemezte, nagyfokúan építhetett az érdeklődésből fakadó öntevékenységre, minden alkalommal biztosította az aktivitás lehetőségét a csoport minden tagja számára, a teljesítményeket mindig értékeltük, de sohasem osztályoztuk stb. A foglalkozásokat vezető tanárok törekedtek arra is, hogy növendékeik megismerkedjenek az önálló kutatómunka elemeivel, azokban bizonyos foku jártasságra tegyenek szert. Ennek érdekében olyan feladatokat is kaptak, amelyek szükségessé tették a fejlettségüknek megfelelő szakirodalom önálló tanulmányozását, tanári segítséggel és irányítással rövidebb előadások készítését, bemutatását.

Voltak olyan tevékenységi körök is -pl. a magyar nyelv-
 művelés- amelyekben a félév végére választott témakörből rö-
 videbb dolgozatot kellett készíteni önálló kutatás alapján.
 A tanulói előadásokat minden esetben beszélgetés, vita kö-
 vette. Jellemző volt még a feladatok, gyakorlatok legcélra-
 vezetőbb, legelegánsabb megoldási menetének közös keresése,
 kutatása, versenyszerű feladatmegoldások /matematika/, ki-
 sérletek /fizika, kémia/, üzemlátogatások, látogatás levél-
 tárbán, régészeti ásatások megtekintése /történelem/, könyv-
 tárlátogatás, könyvtárhasználat /irodalmi olvasmányok/ stb.
 Példaként álljon itt néhány sajátos megoldási lehetőség
 /korántsem teljes felsorolása a lehetőségeknek/ a magyar
 nyelv- művelés orientációs kör munkájából. A makói József At-
 tila Gimnáziumban a következő eljárásokat alkalmazták ered-
 ményesen:

- a./ Nyelvi játékok tanári vagy tanulói vezetéssel, a te-
 vékenységi kör minden tanulója részvételével, álta-
 lában versenyszerű értékeléssel.
- b./ Megadott szempont szerint nyelv- művelő cikkek közös
 tanulmányozása, vitája.
- c./ Magnetofon- felvétel készítése a szép beszéd ver-
 senyről, majd közös meghallgatás után pontozásos
 értékelés.
- d./ Szógyűjtés /pl. a diáknyelv jellegzetes szókincse/
- e./ Tanulói összefoglaló, ismertető egy hónap nyelv- mű-
 velő cikkeiről.
- f./ Helyesírási verseny.
- g./ "Kerekasztalvita" a tanulók által felvetett kérdé-
 sekről.
- h./ Rövidebb tanári előadás meghallgatása, majd vita stb.

A szegedi Radnóti Miklós Gimnáziumban a következő megoldásokkal találkozhattunk: "A programban igyekeztünk minél változatosabb lehetőséget biztosítani a képességek megnyilvánulására. Ennek alapján mindenkinek alkalma nyílt arra, hogy

- a./ beszámoljon a nyelvművelő folyóiratok olvasása során szerzett élményeiről,
- b./ ismertebb nyelvművelő könyvek érdekesebb fejezeteiről,
- c./helyesírási és stiluskészségének színvonalát megállapítsa, fejlessze,
- d./hangtani, szórtani, alaktani, nyelvhelyességi stb. ismereteit próbára tegye népszerű nyelvi játékokon,
- e./ felmérje: mennyire tud önállóan elkészíteni egy kisebb terjedelmű nyelvművelő dolgozatot, azt bemutatni stb." /A Radnóti Miklós Gimnázium 1976. évi márciusi jelentéséből/.

Az orientációs körök megszervezése nyilvánvalóan nem öncélú. A tanulók a már meglévő ismereteikre építve olyan jártasságokat, készségeket sajátíthatnak vagy mélyíthetnek el, mint

- a./ a kutatómunka alapvető módszerei /lényegkiemelés, könyvtárhasználat, katalógusrendszerben való jártasság, a "cédulázás" stb./,
- b./ érvelés, bizonyítás, az érvek logikus rendbe szedése,
- c./ a mondanivaló rövid, tömör, logikus csoportosítása, felépítése,
- d./ hatásos előadás, hatásos beszéd,
- e./ egészséges vitaszellem,
- f./ új ismeretszerzési, tanulási módszerek,
- g./ az érdeklődés elmélyülése stb.

E lehetőségek mellett a foglalkozások legfontosabb feladata a tanulói adottságok, képességek, hajlamok, érdeklődés alaposabb megismerése, irányítása, az önismeretre nevelés. "A tevékenységek megmutatják, hogy a tanuló képes-e az adott tárgyat magas szinten, eredményesen tanulni, rendelkezik-e a tanuláshoz általános és speciális képességekkel; megvan-e benne a szükséges érdeklődés, kitartás; képes-e a folyamatos munkavégzéshez szükséges erőfeszítésekre; fejleszthető-e benne a szükséges gondolkodási készség stb." /Dr. Ág. János dr. Orosz: Kísérleti terv a gimnáziumi képzés szerkezetének átalakítására/. Ezekre a kérdésekre megnyugtató választ csak akkor adhatunk, ha tudatos, tervszerű, folyamatos, tudományos igényű megfigyeléseket végzünk a tanítási órákon és az orientációs körökön.

2. A megfigyelési rendszer, feljegyzések a tanulókról

A pedagógusok korábban is végeztek, ma is végeznek megfigyeléseket. Ezt azonban nem éreztük kielégítőnek. Kísérleti munkánkban rendszeresebb, tervszerűbb, megbízhatóbb, tudományos igényű információkra van szükségünk. Ha zökkenőmentessé, hatékonyá akarjuk tenni az orientálást, akkor minden szaktanárnak tudnia kell, hogy tantárgyának eredményes tanulásához miféle képességek, adottságok szükségesek, másrészt a tananyag mely tényezői /ismeretek, tevékenységek/ alkalmasak leginkább azok feltárására. Ezért vált szükségessé az ún. tantárgytükrök elkészítése. Ezek a következő főbb területeket tartalmazzák:

a./ a tantárgy eredményes tanulásához szükséges képességek közül: érzékelés, észlelés, emlékezés, figyelem, képzelet, gondolkodás, akarat, érdeklődés, beállítódás;

b./ a tananyag azon főbb egységei, amelyekben az egyes speciális adottságok, képességek a leginkább megnyilatkozhatnak.

Minden tárgyból /rajz, ének és testnevelés kivételével/ készült tantárgytükör. Ezek alapján az I. osztálytól kezdve bonyolult, munkaigényes személyi lapokat vezettek a szaktanárok megfigyeléseik eredményeinek rögzítésére. A szaktárgyi megfigyeléseket a következő orientációs lapon vezettük:

ORIENTÁCIÓ

Tantárgy:

Név:

Iskola:

Osztály:

Tanév:

Tanári aláírás:

[illegible]

Ez az űrlap egy évre szóló feljegyzéseket tartalmaz, minden tanulóról tantárgyanként külön lapot vezettünk.

A feljegyzések a következő módon történtek:

- a./ A tematikus egység megjelölése rovatba vezettük be a tanmenet szerinti egységeket sorszámmal és a téma megnevezésével.
- b./ Az érdemjegyek rovatban minden osztályzatot feltüntettünk /szóbeli feleletek, dolgozatok, házi feladatok, témazáró feleletek, mérőlapok stb. hagyományos öt érdemjeggyel való osztályzata/. A különböző teljesítményekre adott osztályzatokat jelekkel különböztethetjük meg egymástól /pl. 5h = házi feladatra adott jeles, 4sz = szóbeli feleltre adott jó stb./.
- c./ A további rovatokban a tantárgytükör alapján a pszichikus tulajdonságokkal kapcsolatos megfigyeléseinket rögzíthetjük. Észrevételeinket háromfokozatu rangskálával jelöltük a következő módon:
 - 3 /jelentése: átlagon felüli, kiváló/
 - 2 /jelentése: közepes, átlagos/
 - 1 /jelentése: gyenge, átlagon aluli/.

A tanulói képességek árnyaltabb, differenciáltabb feljegyzésére ad lehetőséget, ha a rangszámok mellett betűjelzéseket is alkalmazunk /pl. érzékelésnél: 3v = vizuális érzékelése átlagon felüli/. /Nem mindegyik pszichikus tulajdonságot tudjuk mindegyik tematikus egységben megnyugtatóan megállapítani, ebben az esetben lesznek rovatok, amelyekbe semmiféle bejegyzés nem kerül. /

- d./ A Megjegyzések, észrevételek rovatba mindent feljegyezhetünk, amit a tanuló orientálása szempontjából lényegesnek tartunk.

Ezek alapján félévenként osztályfőnöki összesítőt töltöttünk ki.

ORIENTÁCIÓOSZTÁLYFŐNÖKI ÖSSZESÍTŐ

Iskola:

Név:

Tanév:

Osztály:

Félév:

Of.aláírása:

Tantárgy	Ér- dem- jegy	Ér- zé- ke- lés	Fi- gye- lem	Em- lé- ke- zet	Kép- ze- let	Gon- dol- ko- dás	Ér- dek- lő- dés	Aka- rat	Megjegyzés, észrevétel, tanács
Az orientáló tevékenység vezetőjének megjegyzései:									

Keltezés:

A félév utolsó heteiben a szaktanárok az osztályfőnöki összesítőbe vezették be a tantárgyukban tapasztaltak összesítését /a pszichikus tulajdonságoknál a korábban feljegyzett rangszámok becült átlagát/, így mindegyik tanulóról egységes, megbízható összkép alakulhatott ki.

Az első osztály második félévétől indultak az orientációs tevékenységi körök, amelyek újabb lehetőségét biztosították az adottságok, képességek, hajlamok, irányultság megfigyelésének. Az orientációs körök vezetői tanulmányozták a szaktanári feljegyzéseket és az osztályfőnöki összesítéseket, így a csoportjukba tartozó tanulókról pontos információkat szereztek. A tevékenységi körök foglalkozásai vagy megerősítik, vagy nem a szaktanárok által megállapítottakat. Az orientációs kör vezetője is készít feljegyzéseket tapasztalatairól, ezeket összesítve írja be az osztályfőnöki összesítő megfelelő rovatába.

A második tanév végére jelentős mennyiségű dokumentum gyűlik össze a tanulókról. Ezeket személyenként az un. személyiségdossziéba tesszük, amely az alábbi - a tanuló fejlődését tükröző- dokumentumokat tartalmazza:

- a./ az általános iskolai jellemzést,
- b./ a tanuló körülményeit tartalmazó nyilvántartási lapot,
- c./ a félévenként kiállított orientációs összesítőt,
- d./ a szaktanárok által tanév végén lezárt tantárgyi orientációs lapokat
- e./ esetleges egyéb feljegyzéseket, dokumentumokat.

A megfigyelések rögzítésének előbbi módja megbízható képet ad egy-egy tanulóról, ám a szaktanárok és osztályfőnökök túlságosan bonyolultnak és munkaigényesnek találták, ezért egyszerűbb, de a korábbival egyenértékű megbízhatóságu módokat kerestek. Így a feljegyzések több változatát próbáltuk ki.

Az egyik változat a következő:

A tanuló neve :
 Melyik iskolából jött?
 A szülők foglalkozása : ...

apa :

anya :

Tanulmányi eredménye a tantárgyból:

V. osztály:

VI. osztály:

VII. osztály:

VIII. osztály:

Szorgalma:

.....

.....

Az általános iskolai jellemzés fontosabb megállapításai:

.....

.....

.....

.....

Szintmegállapító mérések, felmérések:

I. osztály

II. osztály

év eleje

félév

év vége

félév

év vége

.....

Tapasztalatok:

a./ felmérések:

.....

.....

b./ egyéb forrásokból:

.....

.....

A hiányok okai:

A segítség módjai:

.....

Orientáció: 2. félév 3. félév 4. félév

.....

Tantárgyi érdemjegyei: 1.félév 2.félév 3.félév 4.félév

.....

Egyéb megjegyzések:

.....

A szaktanárok ennél egyszerűbb feljegyzési módokat is alkalmaztak /pl. füzetbe jegyezték föl tanulónként a fontosabb megállapításokat/. Megfigyeléseiket félévenként az un. szöveges bizonyítványban aláhúzással rögzítették. /Ezeket a szöveges bizonyítványokat a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumban -más célból- már korábban alkalmazták./ Minden tárgyból /ének, testnevelés és rajz kivételével/ készültek bizonyítványok. Példaként közlünk egyet:

JÓZSEF ATTILA GIMNÁZIUM

Jellemzés történelemből

Név, osztály:

ALAPVETŐ TÉNYEK, FOGALMAK ISMERETÉBEN: pontos, megbízható; apróbb pontatlanságok jellemzik; felszínes és hiányos.

FOGALMAK, TÖRVÉNYSZERÜSÉGEK ALKALMAZÁSÁBAN: önálló, átgondolt, gyors; irányítással önálló, alapos, átlagos gyorsaságu; szétszórt, logikátlan, mechanikus.

TÖRTÉNELMI LÁTÁS- ÉS GONDOLKODÁSMÓD: logikus, széleskörű ismeretei alapján képes helyes következtetésekre, általánosításra; történelmi látásmódja kialakulóban van, időnként magas szinten teljesít; gondolkodásmódja a törvény világát csak felszínesen fogja át, csak segítséggel képes általánosítani; történelmi látása fejletlen, a tények összekapcsolására képtelen.

TANULÓI AKTIVITÁS: a tárgy világa leköti, aktív olvasmányait produktívan felhasználja; bátorítással aktivizálható; passzív.

KIFEJEZŐKÉSZSÉG, ELŐADÁSMÓD: világosan, összefüggően fogalmaz, a tárgy kifejezőkészletének birtokában van; szabatosan fogalmaz, kevésbé szakszerűen fogalmaz, pontatlan, pongyola.

MEGJEGYZÉS:

Makó, 197.....

szaktanár

Ennek az összesítési módnak előnye az egyszerű kezelési lehetőség, hátránya viszont, hogy nem ad módot a kellő differenciálásra, nem is összesíthetők az egyes tanulókról a különböző tantárgyakban megállapított szaktanári vélemények.

A személyiségdossier sok forrásból származó információt tartalmaz egy-egy tanulóról. Így lehetővé válik, hogy a második osztály végén a pedagógusok tanácsai alapján – a szülőkkel való egyetértésben – a tanulók megnyugtató módon döntenek a harmadik osztálytól kezdődő tantárgycsoportos képzési irányról. A képzési kísérlet során a döntés előkészítésének "lépései" is kialakultak.

3. A tanulók irányításának menete

A kísérlet három tanéve meggyőződött bennünket arról, hogy a harmadik osztálytól kezdődő erőteljesebb differenciálást a következő "menetrendnek" kell megelőznie:

a./ A VIII. osztályos tanulókat és szüleiket a pályaválasztási napokon összevont tanulói-szülői értekezleten célszerű tájékoztatni a fakultatív tantárgycsoportos képzési kísérlet lényegéről.

b./ Az I. osztályos tanulóknak a tanév eleji osztályfőnöki órák egyikén részletes tájékoztatást adnak az osztályfőnökök. Ugyancsak a tanév elején kell szülői értekezleten részletesen tájékoztatni a szülőket a képzési kísérletről. /Tapasztalataink szerint célszerű külön is kitérni az orientációs körök munkájára, hangsúlyozva, hogy azok még nem jelentenek elkötelezettséget vagy "szakosodást"./

c./ A tanév eleji szintmegállapító mérések tapasztalatainak értékelése, a felzárkóztató foglalkozások megszervezése.

d./ A tanulókat részletesen tájékoztatjuk az orientációs körök feladatairól, szervezéséről, programjairól.

e./ A szaktanárok -megfigyeléseik alapján- tudatosan irányítják a tanulókat.

f./ Előzetes felmérést kell készítenünk december elején a tanulók irányultságáról.

g./ A szaktárgyi orientációs feljegyzések összesítése /vagy a szöveges bizonyítványok kitöltése/ alapján a tantestület az orientáló értekezleten javaslatokat tesz az osztályfőnöknek.

h./ Az orientáló osztályértekezleten, majd a szülői értekezleten ismerteti az osztályfőnök a tantestület javaslatait.

i./ Az esetleges korrekciók elvégzése.

j./ Az iskolavezetés dönt az indítható tevékenységi körökről, kiválasztja vezetőit.

k./ Az orientációs körök munkájának beindítása.

Viszonylag egyszerűbb az első osztály végén bekövetkező második orientálás. Itt elsősorban azok a tanulók okoznak gondot, akik egyik irányból a másikba /társadalomtudományi-nyelvi irányból a természettudományi-matematikai irányba vagy fordítva/ kívánnak átmenni.

A tantárgycsoportok kialakítása érdekében a második osztály második félévében /kb. április hónapban/ célszerű tájékoztató felmérést készíteni. Ezután nevelőtestületi értekezlet bírálja el az előzetes jelentkezéseket, majd javaslatokat tesz. Erről tájékoztatni kell a szülőket és a tanulókat is. Ezután véglegesítjük a tanulói döntéseket, majd kialakítjuk a tantárgycsoportokat.

Ha a tanulók végleges döntését lelkiismeretesen és pontosan készítjük elő, akkor remélhető, hogy mindenki képességeinek, érdeklődésének megfelelő tantárgycsoportban kezdi meg munkáját a III. osztályban.

4. Eredményeink, tapasztalataink

Az orientációs tevékenység legfőbb előnyeit a következőkben látjuk:

a./ A tevékenységi körök lehetőséget adnak a tanulóknak képességeik, adottságaik felismerésére, önmaguk kipróbálására, a programok meggyőzhetik őket arról, hogy a választott irányok megfelelnek vagy nem felelnek meg egyéni elképzeléseiknek. Így alapos önismeretre tehetnek szert, ez pedig fontos feltétele az önnevelésnek, önképzésnek is. Mindenképpen segít megtalálni azt a szakmai területet, amely az átlagosnál jobban érdekli őket. Az a tény, hogy a tanuló akkor választhat pályairányt, amikor már valóban fel tudja mérni tehetségét, egyben felelős döntésre is nevel, hiszen viszonylag hosszú idő áll a blokkválasztás előtt az egyéni képességek, hajlamok mérlegelésére. Fontosnak itéljük, hogy az első irányválasztás /az I. osztály első félévének végén/ nem jelenti feltétlenül azt, hogy meghatározza a tanuló esetleges megalapozatlan döntése a későbbi életpályát, hiszen fél év múlva lehetősége van újabb irányváltoztatásra.

b./ A pedagógusok jobban megismerhetik tanítványaikat, és így a korábbinál nagyobb lehetőségük van a megalapozott pályairányításra.

c./ Megfelelő tájékoztatást tudnak adni a szülőknek gyermekeik képességéről, érdeklődéséről, így az orientációs szakasz végén a tanuló és a szülő a pedagógus tanácsa alapján megfontoltan dönthet a szakosodás irányáról.

d./ A tevékenységi körök munkája visszahat a tanítási órákra is. Megfigyeltük, hogy az orientációs körökön résztvevő tanulók nagyobb kedvvel tanulják a választott tantárgyat, s ez serkentő hatással van a többi tanulóra is.

A tanulók érdeklődése egyenletesen oszlik meg. Érdekes megfigyelni ebből a szempontból is a makói József Attila Gimnázium első kísérleti évfolyama 87 tanulójának orientációs köri választását.

<u>Orientációs kör:</u>	<u>Választások:</u>				
	1.	2.	3.	Össz.	%
irodalmi olvasmányok	17	-	9	26	29,9
magyar nyelv-művelés	-	13	23	36	41,3
történelmi olvasmányok	11	13	8	32	36,8
orosz nyelvi gyakorlat	14	-	-	14	16,1
angol nyelvi gyakorlat	-	12	-	12	13,8
német nyelvi gyakorlat	-	9	-	9	10,3
<hr/>					
matematika feladatmegoldó	18	10	-	28	32,2
fizika feladatmegoldó		13	18	31	50,6
kémia gyakorlat	13 ^x	9	10	13	36,8
	14 ^x			19	
				14	27,6
biológiai gyakorlat		-	10	10	19,5
földrajzi terepgyak.	-	8	9	17	

^x/Megjegyzés: Az első orientálásban még együtt volt a fizika és kémia, illetve a kémia és biológia tantárgyak orientációs köre/.

A tanulóknak kb. a fele a társadalomtudományi, a másik fele a természettudományi irányú orientációs köri munkában vett részt. Az első alkalommal 16 tanuló /18,4 %/ változtatott irányt /társadalomtudományiból természettudományiba ill. fordítva/, a második alkalommal pedig 18 tanuló /20,7 %/. Az irányváltoztatás okait a következőkben látjuk:

a./ Sok jó képességű tanuló érdeklődése több irányú.
/A matematikát szerető tanulók közül pl. sokan választottak egy félévre idegen nyelvi orientációs kört./

b./ Vannak olyan tanulók, akiknek az érdeklődése nem alakul ki a harmadik félév végére sem.

c./ Az általánosan gyenge tanulók választása gyakran kapkodó, megfontolatlan. /Közülük sokan választották harmadik orientációs körként a magyar nyelvmuvelést. Nyilván szerepet játszik ebben az a döntés is, hogy a gyakorlati -ügyintéző!- blokkban folytatják tanulmányaikat a harmadik osztálytól kezdve./

d./ A harmadik orientációs kör választásában már sok tanuló kevésbé megfontolt, többségük érdeklődését a korábbi kétféle program kielégítette, a harmadikat már csak szükséges ráadásnak érzik.

Az előbb elmondottakkal együtt is az a tapasztalatunk, hogy az orientációs körök -természetesen a szaktárgyi órák is- jól előkészítették a blokkválasztást. Jól érzékelteti ezt a korábban vizsgált évfolyam tantárgycsoport-választását és orientációs tevékenységét összesítő táblázat:

Tantárgy- csoport Orientá- ciós kör	magyar- történelem- idegen nyelv	idegen ny.- idegen ny.- anyanyelv	matematika- fizika	biológia- fizika- kémia	biológia- fizika- földrajz	ügyintéző	összesen
	18 /17+1/	10	25/24+1/	10	7/6+1/	15	85
irodalom	14	2	1	-	-	8	25
nyelvművelés	10	10	1	-	2	11	34
történelem	16	1	2	-	2	10	31
orosz	2	8	2	-	2	-	14
angol	3	6	2	-	-	-	11
német	2	3	3	-	1	-	9
matematika	1	-	20	3	-	3	27
fizika	-	-	24	9	3	2	38
kémia	1	-	25	9	2	4	41
biológia	-	-	2	8	1	2	13
földrajz	2	-	-	1	5	5	13

/Időközben 5 tanuló távozott az évfolyamból, 3 viszont jött helyettük, így a létszám a III. osztályban 85. Az újonnan jött tanulókat jelzi a + 1./

Az adatokból a következő fontosabb következtetések vonhatók le:

a./ Az orientációs körök jól készítettek elő a blokkválasztást /pl. a magyar-történelem-idegen nyelv blokkból mindössze 4 tanuló vett részt egy-egy alkalommal természet-tudományi orientációs köri munkában; a matematika-fizika blokkban tanulók közül 11 tanuló vett részt társadalomtudományi orientációs körben; az idegen nyelv- idegen nyelv-anyanyelv tantárgycsoport tanulói valamennyien társadalomtudományi, a biológia-fizika-kémia blokk tanulói valamennyien természettudományi orientációs tevékenységben vettek részt./

b./ Az érdeklődést jobban kielégíti a fakultatív tantárgycsoportos oktatás, mint a szakosított tantervű osztályok /korábban pl. nem volt lehetőség a magyar-történelem-idegen nyelv megerősített tanulására/.

c./ A tanulóknak majdnem 20 %-a a második osztály végére rádőbrent arra, hogy tanulmányaikat a gyakorlati blokkban érdemes folytatniok.

Ha az előzetes pályaválasztási szándékokkal vetjük össze a blokkválasztást, akkor azt tapasztaljuk, hogy a tanulók többségénél összhang van /felsőfoku intézményben kíván tanulni érettségi után a tanulók 80 %-a, néhány kivételtől eltekintve a felvételi tárgyaknak megfelelő blokkban tanulnak/.

Jó tapasztalataink mellett megoldandó problémáink is vannak. A kísérlet egyik legvonzóbb, legujyszerűbb, de a legtöbb vitát is kiváltó tényezője volt az orientálás. A szaktárgyak, tanórák orientáló hatását egyetlen pedagógus sem vitatja, nem ilyen egyöntetű a vélemény az orientációs tevékenységi körökről. Az alábbiakban idézzük a kísérleti iskolákban megfogalmazódott véleményekből:

"Az orientációs foglalkozás szükségességét a legtöbb szaktanár elismeri, hozzátéve, hogy a szakórák legalább annyira orientáló hatásúak. Az orientációs körök eddigi formája több szempontból merevnek bizonyult. ... e körök csak az első, esetleg második szakaszban töltötték be tervezett funkciójukat, a harmadik választás gyakorta esetleges volt, s egy-egy kör nemritkán érdektelen, gyenge képességű, talán éppen bukott tanulók gyűjtőmedencéjévé vált. Célszerű lenne ezért a 3 féléves orientáló szakaszt a következőképpen átszervezni:

- az első ciklus osztálykeretben, minden tanuló számára a részletes és érzékletes pályaismertetés, pályairányítás munkáját végezze el /erre heti 1 óra elegendő/;

- a második, harmadik ciklusban az eddigi keretnek és tartalomnak megfelelően folyják az orientálás, lehetőséget biztosítva azonban a tehetséggondozásnak, ill. az azonos szaktárgyi orientálás megtartásának." /A makói József Attila Gimnázium 1976. évi októberi jelentéséből/.

"Az orientációs foglalkozások keretében sikerült jobban megismerni a tanulókat, a tehetségeket kiválasztani, -annál is inkább, mert a csoportok létszáma nem volt nagy. Az orientációs foglalkozást tartó tanárok minősítése azonban kitért arra is, hogy ki nem alkalmas a választott tantárgyban magasabb szintű tanulásra. Ez kb. a jelentkezők 20 %-a volt. Ennek ellenére mindössze 6 fő azoknak a száma, akik a társadalomtudományi területről átmentek a természettudományi orientációs foglalkozásokra, és 3, akik a humán területre mentek át. Volt azonban nagyon sok tanuló, aki nem akart más foglalkozást választani, és kényszerrel kellett átvinni az I. év végén pl. a kémia orientációs foglalkozásról a fizikára vagy a biológiára. És itt vetődött föl a tantestületben az első probléma: ha az első orientálás eredményei megnyugtatóak, ha a tanuló már az általános iskolában is felmutatott jó eredményei alapján és az első osztályban a szaktanár állásfoglalása szerint is megfelelő, úgy érdemes-e még két féléves más területű orientációs foglalkozásban részesíteni?

Akadnak olyan vélemények, miszerint az orientációs foglalkozások olyanoknak kellene, akik nincsenek tisztában önmagukkal, azonban aki már az általános iskolából határozott céllal jön, és képessége beigazolódik, annak a továbbiakban az orientációs foglalkozások helyett tehetség-gondozó szakköröket kellene indítani." /A szegedi Radnóti Miklós Gimnázium 1976. évi októberi jelentéséből./

Tapasztalataink meggyőzték bennünket a következő módosítások szükségességéről:

a./ A tantárgyi és tevékenységi körök orientáló hatását ki kell egészítenünk hatékony pályaismertetéssel. Jelenlegi kísérleti rendszerünkben ezt elsősorban az osztályfőnöki órákon kell megoldanunk. Megfontolandó a makói József Attila Gimnázium javaslata, melynek értelmében az első osztály második félévében az orientációs foglalkozások heti 1 órá-sak legyenek, témájuk a pályaismertetés legyen.

b./ Ha a tanulóról egyértelműen bebizonyosodtak adottságai, képességei, akkor a továbbiakban ne válasszon újabb orientációs kört. Ez szükségessé teszi, hogy az eddigi fél-éves tematikák mellett jól átgondolt egész éves programok is készüljenek. /Az egész éves programmal működő orientációs körök szervezési kérdéseket is fölvetnek/.

c./ Erőteljesebb, céltudatosabb orientálást kell végeznünk, hogy egy-egy blokkba csak a valóban alkalmas tanulók kerüljenek. Meg kell oldanunk az elméleti tárgyakban általában gyenge tanulók gyakorlati életpályák felé való tudatosabb irányítását.

d./ Szükségesnek látszik olyan orientációs körök szervezése is, amelyekben a tanulók gyakorlati képességeiket kipróbálhatják. /Kevésnek érezzük a kétféle gyakorlati foglalkozást az I-II. osztályban./

e./ Meg kell oldanunk a tehetség gondozás kérdését szakkörökkel vagy más módon.

f./ Néhány orientációs kör programját módosítani kell, jobban kell alkalmazkodni a helyi adottságokhoz.

g./ A szaktanárok, az orientációs körök vezetői, az osztályfőnökök terhesnek, néha feleslegesnek ítélik a bonyolult adminisztrációt /elsősorban a tanulók megfigyelésének, jellemzésének korábban ismertetett bonyolult formáját nem érzik indokoltnak/, ezért a megfigyelési eredmények feljegyzésének megbízható, ugyanakkor könnyen kezelhető és áttekinthető rendszerét, formáját kell kidolgozni.

Problémáinkkal együtt is úgy érezzük, orientációs rendszerünk alapvetően jól funkcionált, jól készítette elő az erőteljesebb differenciálást.

5. A tantárgycsoportos oktatás néhány tapasztalata a makói József Attila Gimnáziumban

Az 1976-77. tanévben a III. évfolyamon összesen 6 tantárgycsoportban folyt az oktatás. Tudjuk, hogy általánosítható következtetéseket még nem vonhatunk le, az azonban már most is megállapítható, hogy a tanulók nagy többsége a választott tárgyakat a többenél nagyobb érdeklődéssel és szorgalommal, következőképp eredményesebben tanulja. Tanulásos lehet egy tantárgycsoport -magyar-történelem-idegen nyelv - tanulmányi munkájának két és fél évét végigkísérni.

A gimnázium 1974. szeptemberében három első osztállyal kezdte a kísérletet. E tanévben összesen 90 tanuló nyert felvételt /1974-ben a korábbi tanévekénél alacsonyabb, mindössze 93 %-os volt a jelentkezési arány/.

Az évfolyam összetétele a következő volt:

fizikai foglalkozásu

szülők gyermeke	: 39 /43,3 %/
fiu	: 27 /30,0 %/
vidéki	: 32 /35,5 %/
bejáró tanuló	: 18 /20,0 %/

A beiskolázási tanulmányi eredmény gyengébb volt a korábbi évekenél.

<u>Tanulmányi átlag:</u>	<u>A tanulók száma:</u>	<u>%</u>
5,0	12	13,4
4,9-4,7	12	13,4
4,6-3,7	58	64,3
3,6-2,7	8	8,9
	90	100,0

Az 1974 szeptemberében végzett tudásszint-megállapító mérések igazolták a fenti eredményeket. Az évfolyam teljesítményszintje a következő volt:

magyar nyelv	: 68,7 %
történelem	: 31,9 %
orosz nyelv	: 42,1 %
matematika	: 47,6 %
biológia	: 35,5 %
kémia	: 58,0 %

Az eredmények alapján érthető, hogy a tanév folyamán 7 tantárgyból összesen 285 felzárkóztató órát kellett tartanunk. Ennek ellenére félévre romlott a tanulmányi eredmény. Mindössze 2 tanuló javított, 3 tartotta eredményét, a többi rontott /21 tanuló 0,1-0,4-et, 46 tanuló 0,5-1,00-et, 18 tanuló esetében a rontás 1,00-nél nagyobb volt./.

Az évfolyam 90 tanulója közül a II. osztály végén 17 fő választotta a magyar-történelem-idegen nyelv tantárgycsoportot. A blokk tanulói közül

fizikai foglalkozású

szülők gyermeke	: 10 /58,8 %/
fiu	: 5 /29,4 %/
vidéki	: 9 /53,0 %/

Az első osztály év eleji tudásszintmérései, a félévi mérések, a választott tantárgyak félévi osztályzatai között nincs lényeges eltérés a későbbi blokkos tanulók és az évfolyam átlagai között. Ezt igazolja az 1974-75. tanév I. osztályának tanulmányi eredményeit tartalmazó táblázat.

A tanulók tudatosan választották ezt a tantárgycsoportot. Valamennyien úgy nyilatkoztak, hogy már az általános iskolában megszerették a magyart, két tanuló kivételével a történelmet is. Pályaelképzelésük is eléggé határozottan kialakult, bár ez a következő tanévekben némiképp módosult. Így érthető, hogy az I. osztály első félévében már heten, a II. osztály első félévében további nyolcan döntöttek el, hogy III. osztálytól e tantárgyblokkban tanulnak. Mindössze két tanulónál maradt a végleges döntés a II. osztály második félévére. Valamennyi tanuló azt vallja, hogy saját elhatározásából választotta ezt a tantárgycsoportot, 50 %-uk tulajdonít fontos szerepet a döntésben az orientációs köröknek. A pályaválasztási elképzelések alakulását és az orientációs körök munkában való részvételét a mellékelt táblázatok szemléltetik.

1974-75. tanév I. osztály

		Magyar irodalom	Magyar nyelv	Történelem
Év eleji szint-felmérés	évfolyamátlag	-	68,7 %	31,9 %
	a III.osztály-tól blokkban tanulók átlaga	-	65,0 %	30,8 %
Félévi szint-felmérés	évfolyamátlag	-	62,6 %	48,7 %
	a III.osztály-tól blokkban tanulók átlaga	-	62,6 %	52,7 %
Félévi tantárgyi átlag	évfolyamátlag	3,23	3,37	3,37
	a III.osztály-tól blokkban tanulók átlaga	3,41	3,64	3,41

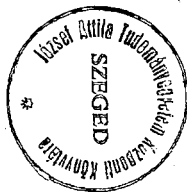
Pályaválasztási elképzelések

Pályák	VIII.o.	I.o.	II.o.	III.o.
pedagógus	10	10	10	9
jogász	2	3	3	3
újságíró	-	1	1	-
irodalomtörténész	-	1	1	-
történész	-	-	1	-
a választott tan- tárgyakkal kapcsolo- latban nem lévő pályák	3	1	1	3
nincs elképzelése	2	1	-	2
Összesen	17	17	17	17

Orientációs köri munka

Osztály	Félév	irod.	nyelv- műv.	tört.	orosz	német	angol	mat.	kémia	földrajz
I.osztály	2.félév	10	-	4	2	-	-	1	-	-
II.osztály	1.félév	-	4	7	-	2	3	-	-	1
	2.félév	4	6	5	-	-	-	-	1	1
Összesen		14	10	16	2	2	3	1	1	2

14 tanuló csak társadalomtudományi tevékenységi köri munkában vett részt. Mindössze 3 tanuló volt, aki egy vagy két féléven át természettudományi tevékenységi körben dolgozott./

A blokk tanulóinak érdeklődése az I. osztály második félévétől kezdve egyre tudatosabban irányult a magyar nyelv és irodalom valamint a történelem tantárgyakra. /Az idegen nyelvi érdeklődés meglehetősen megoszlik. Harmadik választott tárgyként emelt óraszámban orosz nyelvet 3, angol nyelvet 2, német nyelvet 3, latin nyelvet 9 tanuló tanul/. Az érdeklődés és a határozott elképzelések kialakulásával emelkednek a választott tantárgyak tanulmányi eredményei. A második osztály végére ez már jelentőssé válik: magyar irodalomból 0,63-dal, magyar nyelvből 0,31-dal, történelemből 0,56-dal magasabb az átlaguk az évfolyamátlagnál. A blokkban tanulók közül az I. osztály első félévében mindössze egy tanulónak volt jelese magyar irodalomból /magyar nyelvből és történelemből egynek sem/. A III. osztály első félévében a jelek száma:

magyar irodalom:	5
magyar nyelv	: 3
történelem	: 6

/Ugyanakkor látnunk kell azt is, hogy a nem választott tantárgyak tanulmányi átlageredményei csökkenő tendenciát mutatnak. A tanulók nyilván nagyobb érdeklődéssel, kedvvel, szorgalommal tanulják a választott három tantárgyat, mint a többi. A III. osztály félévi eredményei is ezt bizonyították. A magyar-történelem-idegen nyelv blokk tanulóinak tanulmányi átlaga a választott három tantárgyból 4,1, a nem választott tárgyak érdemjegyeinek átlaga pedig 3,26 volt. Egyetlen tantárgycsoport eredményeiből természetesen nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket. A probléma további vizsgálatokat, méréseket, elemzéseket követel./

A magyar-történelem-idegen nyelv tantárgyblokk tanulmányi munkájának alakulását kíséri végig két tantárgyból a következő táblázat:

			I.osztály év vége	II. osztály		III. osztály
				félév	év vége	félév
Magyar irodalom	Szintfel- mérés	évfolyamátl.	57,10 %	-	69,16 %	-
		blokkosok átl.	60,88 %	-	77,76 %	-
	Tantárgyi átlag	évfolyamátl.	3,11	2,87	3,25	-
		blokkosok átl.	3,47	3,76	3,88	4,11
Magyar nyelv	Szintfel- mérés	évfolyamátl.	72,50 %	-	64,35 %	-
		blokkosok átl.	70,81 %	-	66,76 %	-
	Tantárgyi átlag	évfolyamátl.	3,51	3,16	3,51	-
		blokkosok átl.	3,82	3,52	3,82	4,00
Történelem	Szintfel- mérés	évfolyamátl.	41,31 %	-	57,12 %	-
		blokkosok átl.	48,35 %	-	65,81 %	-
	Tantárgyi átlag	évfolyamátl.	3,20	3,50	3,49	-
		blokkosok átl.	3,52	4,11	4,05	4,17

Orientációs rendszerünk - ha nem is problémamentes-
kiállta a gyakorlat próbáját. Ugy érezzük, megoldandó
feladataink ellenére is sikerült többet tennünk a koráb-
biaknál annak érdekében, hogy tanítványaink adottságai-
kat, képességeiket szabadabban, sokoldalubban bontakoz-
tathassák ki.

Gottl Frigyes

gimnáziumi igazgató, Makó

A TANTÁRGYCSOPORTOK KIALAKÍTÁSÁNAK TAPASZTALATAI

1. Bevezetés

A makói József Attila Gimnázium az 1974-75. tanévben kapcsolódott be a JATE Pedagógiai Tanszéke által irányított fakultatív tantárgycsoportos oktatási kísérletbe / FTOK /. Az azóta beiskolázott tanulók -évfolyamonként 3-3 osztály-kivétel nélkül fakultatív jellegű képzésben részesülnek, az 1974-75. és az 1975-76. tanévben induló évfázatok kísérleti jelleggel. Az öt évre tervezett oktatási kísérlet első három esztendeje a pályairányítás, az orientálás, a tantárgycsoport kialakítás terén már általánosításokhoz is elegendő tapasztalatot nyújtott. A tantárgycsoportok működése, eredményessége vonatkozásában még csupán egy tanév tapasztalatai ismertek, ezek alapján végleges következtéseket levonni természetesen nem lehet, tanulmányozásuk azonban a fakultatív oktatás országos bevezetésének küszöbén talán mégsem érdektelen.

2. A tanulók motiválása

A kísérleti modell egyik sarkalatos tétele, hogy a fiatalok nagy többsége 14 éves korban még nem érett meg a helyes pályairányultság eldöntésére, ezért a gimnáziumi tanulmányok első 2 évében sokirányú motiváló tevékenységgel kell a helyes döntést előkészíteni.

Igaz, közismert tény, hogy az általános iskolában nyert benyomások is motiválják a tanulók választását, de ekkor még kevesük jut el a végleges /és helyes/ döntésig. Hasonlóképpen jelentős -egyeseknél determináló- a szülői ház és a közvetlen környezet hatása. A gimnázium ilyen irányú, sok összetevőből álló tevékenysége mégis nagyon fontos, hiszen a többség 14-15 éves korban még bizonytalan -vagy nem reálisan mérlegelte a képességeit-, s nemegyszer közvetlenül érettségi előtt került sor "pályamódosításra".

A kísérlet első szakaszának /I-II. évfolyam/ éppen ezért legujyszerűbb, legvonzóbb és legizgalmasabb része az orientáló tevékenység, amely a 2. év végén a tantárgycsoportok kialakításával zárul. Az orientáló szakasz már az általános iskola 7-8. osztályában megkezdődik, bár itt még első-sorban tájékoztató jellegű. Az érdeklődő szülők szülői értekezletek keretében, az általános iskolás tanulók a pályaválasztási napokon kapnak tájékoztatást a tantárgycsoportos oktatás lényegéről. Ez a tájékoztató munka az I. osztály első hónapjaiban folytatódik, de kiegészül a rendszeres, tervszerű és alapos megfigyeléssel. Ebben kulcsszerepük van a szaktanároknak és az osztályfőnököknek.

A szaktanárok a tanítási órák, felzárkóztató foglalkozások, orientációs körök, egyéni beszélgetések tapasztalatai alapján megbízható képet kapnak a tanulók

- általános iskolai alapjairól
- felfogóképességéről, gondolkodási és logikai készségéről
- tantárgyhoz való viszonyáról
- tanulási módszeréről.

Az ilymódon nyert információkat egészíti ki az osztályfőnök több helyről szerzett /osztályfőnöki órák, óralátogatások, KISZ- foglalkozások, rendezvények, klubdelutának, versenyek, társadalmi munkák, tanulószoba, kollégium, szülői értekezletek/ tapasztalata.

Az első félév megfigyelései, tapasztalatai alapján tesznek javaslatot a szaktanárok és az osztályfőnökök az első orientálásra. Az orientációs körök az I. év második felétől 3 féléves ciklusban végezték munkájukat, külön kidolgozott program alapján. A foglalkozások időtartama heti 2-2 óra, amit már a második ciklustól kezdődően sikerült a délelőtti órarend keretébe beágyazni. /I. évfolyamon 6-7., II. évfolyamon 5-6. órába/. A programok nem a tantervi anyag kiegészítését célozták, hanem az érdeklődés felkeltését, a minél több önálló tanulói tevékenységet /gyűjtőmunka, tanulói beszámolók, laboratóriumi mérések és gyakorlatok stb.../.

E programok tapasztalatai általában kedvezőek, csupán néhány módosításra volt szükség. Később tárgyalandó más jellegű problémáktól eltekintve beváltak a tantárgyankénti orientációs foglalkozások, mégpedig a következő tantárgyakból:

- irodalmi olvasmányok,
- nyelvművelés,
- történelmi olvasmányok,
- orosz,
- német,
- angol,
- matematika,
- fizika,
- kémia,
- biológia,
- földrajz.

Az első ciklusban indított fizika-kémia és biológia-kémia párosítás nem bizonyult szerencsésnek, ezért már a második ciklustól kezdve csak egytárgyas orientációs körök működtek. Az 1976-77. tanév 2. félévében az ügyintéző tantárgycsoportba igyekvők munkájának megkönnyítésére a 3. ciklusban létrehoztuk a gyorsírási orientációs körét.

Előzetes feltételezésünk szerint az orientációs foglalkozásoknak ha nem is kizárólagos, de mindenesetre megkülönböztetett szerepet kellett volna játszani a tanulók motiválásában.

Várakozásunk csak részben igazolódott. A körök vezetőinek egybehangzó véleménye szerint a leghatékonyabb munka az első választású csoportokban folyik, amikor a tanuló "szíve szerint" választja a legkedvesebb tantárgyat. Az érdeklődés és hatékonyság grafikonjának görbéje ezután fokozatosan lefelé ível. A harmadik választás már gyakran kényszeredett, s ezért e csoportokban nem ritka az érdektelen, a tárgyból gyenge, olykor éppen bukott tanuló. Jól példázza ezt az állítást az 1976-77. tanév II.A. osztályának -találomra kiválasztott- esete. Az osztály tanulói közül történelem orientációs foglalkozásra járt:

1. ciklusban 7 fő /ebből történelmes tantárgycsoportba jelentkezett 4 fő; átlaguk 4,75/
2. ciklusban 3 fő /1 jelentkező; átlag: 3,00/
3. ciklusban 6 fő /3 jelentkező; átlag: 2,66/.

Érdekes képet mutat a választások vizsgálata a társadalomtudományi és természettudományos érdeklődés szempontjából. Az első kísérleti évjáratban meglehetősen homogenitás mutatkozott, viszonylag kevés volt a másik területre átlépő tanuló /18,4, ill. 20,7 %/. A későbbi idegen nyelv - idegen nyelv - anyanyelv és biológia - fizika - földrajz blokk tagjai kizárólag társadalomtudományi illetve természettudományos orientációs köröket látogattak, s csak kivételes ellenpélda az az egyetlen tanuló, aki 3 társadalomtudományi kör után -szülői ráhatásra- a biológia-fizika blokkba jelentkezett.

A második /kontroll/ évjárat tanulói közül többen választottak mind társadalomtudományi, mind természettudományi kört, 33 fő /31,4 %/ csak társadalomtudományi, 31 fő /29,5%/ pedig csak természettudományos orientációs kört látogatott, míg 41 tanuló /39,1 %/ "mozgott" a két terület között. Ez azonban nem feltétlenül a bizonytalanság, az utkerezés jele. Sok jó képességű tanuló érdeklődése több irányu. Különösen a matematikát kedvelők választották szívesen valamelyik idegen nyelvet, esetleg a történelmet vagy magyar irodalmat.

Ennél az évjáratnál figyeltünk fel arra is, hogy sok, e tárgyból erős tanuló választotta az 1-2. ciklusban a matematikát és történelmet, illetve a földrajzot és történelmet. Éppen ez a felismerés vezetett bennünket arra, hogy részükre - mint arról a továbbiakban részletesebben szó lesz - ilyen párosítású tantárgycsoportokat hozunk létre. Tétovázást zömmel a közepes vagy gyenge képességű fiataloknál tapasztaltunk, akik egyetlen területen sem produkáltak átlagon felülit. Ugyancsak kuriózumként említhető, hogy ezuttal 3 természettudományos kör látogatása után választott egy tanuló társadalomtudományi tantárgycsoportot.

Azt már az oktatási kísérlet koncepciójának megismerésekor elfogadta iskolánk egész nevelőtestülete - s ez a vélemény nem változott -, hogy motiváló - orientáló tevékenységre szükség van a középiskolában. Az is egyértelmű volt s az ma is, hogy ez a tevékenység sok szálból szövődik, s a korábbinál elemzőbb, tervszerűbb, összehangoltabb pedagógiai munkát követel. Módosult azonban az orientációs körök súlyának, szerepének a megítélése. A kételkedők számára nem adott megnyugtató választ a váltási kényszer feloldása, a 2 féléves programok készítése, illetve az I-II. osztályos tanulók részére szervezett közös orientációs kör sem. A 3. ciklus kényszeredettséget kezdettől fogva sokan bírálták, az 1-2. ciklus megítélését illetően eltérnek a vélemények. Érdekes azonban, hogy az orientációs köröket feltétlenül helyeslők /7 fő/ mivel indokolják álláspontjukat. Ime néhány idézet a szaktanárok 1976-77. évi értékelő jelentéséből:

"Az orientációs foglalkozás tetszik a tanulóknak. Szívesen dolgoznak, gondoskodnak az anyag gyűjtéséről. Sokkal inkább az ismeretek bővítését szolgálja, mint a blokk-választást". /Erdei Etelka - biológia/

"... 7 tanuló nagyon aktívan, érdeklődéssel készült minden foglalkozásra... Beszédképességük javult, nyelvtani ismereteik elmélyültebbé váltak ..." /Szabó Éva - angol/

"... A foglalkozások kedvező légkörben, eredményesen, sőt szinte műhelymunka jelleggel zajlottak ... Valamennyiük műelémző, versértő és versmondó készsége fejlődött."
/Gonda Julia - magyar irodalom/

Vagyis az idézett és nem idézett vélemények nem a foglalkozások orientáló, hanem elsősorban ismeretbővítő funkcióját itélik pozitívan, s mindössze egyetlen /földrajz szakos/ tanári jelentés hangsúlyozza az orientációs körök blokkválasztást elősegítő jellegét. Mindezek alapján megalapozottnak látszik az a vélemény, hogy -nem vetve el természetesen az értékes, finomított tematikájú és rövidített időtartamu orientációs köröket sem- a motiváló-orientáló tevékenység már említett faktorai közül másokat helyezünk előtérbe: elsősorban a szaktanár órán belüli és az osztályfőnök teljességében vett megismerő, tájékoztató, irányító, tehetségfejlesztő munkáját.

3. A tantárgycsoportok kialakítása

Az orientáló szakasz záróakkordja a tantárgycsoportok kialakításának körütekintő előkészítése, majd gyakorlati megoldása.

Az első kísérleti évjáráttal ez a munka az 1975-76. tanév első felében, 1975 decemberében megkezdődött. Első lépésként az osztályfőnökök felmérték a tanulók előzetes igényét. A továbbiakban ezek egyeztetése folyt az osztályfőnökök, szaktanárok, az orientációs körök vezetőinek tapasztalataival, javaslataival. Sor került a szülők tájékoztatására /április végén/, vitás esetekben a szülővel és tanulóval való külön megbeszélésre. Mindezek alapján, de nevelői kényszer nélkül, a szülő és tanuló akaratát tiszteletben tartva került sor a döntésre. A tantárgycsoportválasztásról a szülők -első és második helyet megjelölve- írásban nyilatkoztak. Amennyiben kellő levszam niányában az első helyen megjelölt csoport nem indult, automatikusan a második variáns lépett életbe.

Az írásbeli nyilatkozaton rögzíteni kellett az idegen nyelvek választását és kért óraszámát, elejét véve ezzel az utólagos módosítási kérelmeknek.

Az eredeti koncepció 2 társadalomtudományi /magyar-történelem-idegen nyelv; idegen nyelv - idegen nyelv - anyanyelv/, 4 természettudományos /matematika-fizika; matematika-fizika-kémia; biológia-fizika-kémia; biológia-fizika-földrajz/ és 3 gyakorlati /ügymintázó; laboránsképző; műszaki rajz és gyakorlat/ tantárgycsoport közötti választást tett lehetővé. A matematika-fizika-kémia, a laboránsképző és a műszaki rajz és gyakorlat blokkba egyik évfárat tanulói közül sem volt elegendő jelentkező, ezért az ide kívánczó néhány tanulót közös megegyezéssel másik csoportba irányítottuk. /Megjegyzendő, hogy az utóbbi 2 gyakorlati blokknak helyileg nem lett volna megnyugtató üzemi bázisa sem./ Az 1976-77. tanév végén azonban a tanulói igényeknek és az iskolai lehetőségeknek a figyelembe vételével kialakítottuk a földrajz-történelem-idegen nyelv és a matematika-történelem-idegen nyelv tantárgycsoportokat.

Az így kialakult egységek a következő létszámmal láthatnak /illetve/ láthatnak/ munkához:

Tantárgycsoport	1976	1977
magyar-történelem-id. nyelv:	18	9
id. nyelv-id. nyelv-anyanyelv:	10	15
matematika-fizika:	25	18
biológia-fizika-kémia:	10	14
biológia-fizika-földrajz:	7	8
ügymintázó:	15	18
földrajz-történelem-id. nyelv:	-	13
matematika-történelem-id. nyelv:	-	8
Összesen:	85 fő	103 fő

Az összlétszámot módosította, hogy a kísérleti évfjárt II. osztályos tanulói közül 3 fő ismétlésre bukkott, 1 családi ok miatt kimeradt, 1 szülei után külföldre távozott; ugyanakkor 3 tanuló a III. osztályban kapcsolódott be a munkába ismétlés illetve iskolaváltoztatás miatt; a kontroll évfjárt II. osztályaiból 2 fő osztályismétlésre bukkott.

A választás arányainak bizonyos eltolódása a két új tantárgycsoport belépésével magyarázható, ettől eltekintve hasonlóságot mutat a társadalomtudományi, természettudományi és gyakorlati blokkba jelentkezők aránya. A választható tantárgycsoportok skálája ugyanis valós igényeket elégít ki, hiszen korábban csak a matematika, fizika, angol és orosz tantárgy iránt érdeklődők nyerhettek magas óraszámú képzést a szakosított tantervű csoportokban, pedig -mint a számszerű adatok bizonyítják- jelentős igény volt a magyar, történelem, biológia és földrajz elmélyültebb tanulására is.

Rendkívül érdekes képet kapunk, ha a tantárgycsoportok tárgyainak kapcsolódását egybevetjük az egyetemek és főiskolák felvételi vizsgáinak tantárgyaival. E szerint a blokkok tantárgyai az összes felvételi férőhelyek alábbi %-os arányában "hasznosíthatók":

matematika-fizika	44 %
magyar-tört.-id.nyelv	21 %
biológia-fizika-kémia	13,6 %

A közgazdasági pályákon van szükség a matematika-történelem párosításra, nem látszik azonban életképesnek az idegen nyelvi /2 %/ és a biológia-fizika-földrajz /1,2 %/ blokk tantárgy-kapcsolása. A fakultatív oktatás nagy előnye, hogy a tanulói és társadalmi igénynek megfelelően / a variabilitáshoz hasonlóan/ variálhatók a tantárgycsoportok elemei.

Elsősorban a továbbtanulni nem szándékozó fiatalok számára jelenthet megoldást a gyakorlati blokk(ok) indítása.

Az ügyintéző csoport iránti jelentős érdeklődés is bizonyítja ezt, bár -különösen a fiúk számára- a jelenleg működő egyetlen gyakorlati blokk nem oldja meg a problémát.

A kialakult tantárgycsoportok életképessége próbaköve az orientáló szakasz munkájának. E kérdést két aspektusból is megközelíthetjük:

- milyen érdeklődési körű /milyen orientációs köröket látogató/ és erősségű tanulók kerülnek az egyes csoportokba?
- hová irányul a pályájuk érettségi után, egyenes folytatása lesz-e továbbtanulásuk vagy elhelyezkedésük itteni választásuknak?

Az első kérdésre már egyértelmű válasz adható. Az előzetes érdeklődést, képességet és elhatározottságot tekintve a legnagyobb stabilitást a matematika-fizika és a biológia-fizika-kémia csoport mutatja. Ugyancsak elég élesen elhatárolódott a humán érdeklődésű tanulók köre, itt azonban jelentős habozás érződött, hogy melyik társadalomtudományi blokkot válasszák; a két új tantárgycsoport belépése is főleg ezeket a fiatalokat érintette. Csak a II. osztály végére körvonalazódott az ügyintézők csoportja, és a kísérleti évfjárnál -később elemzett okok miatt- különösen kritikus ponttá vált a biológia-fizika-földrajz tantárgycsoport. Hasonló veszély fenyeget a második évfjárnál kialakuló magyar-történelem-idegen nyelvű csoport esetében. Mindenesetre a választások megalapozottságát látszik igazolni, hogy ezidáig mindössze 2 blokkváltoztatási kérelem érkezett /idegen nyelvű csoportból a magyar-történelem blokkba, illetve ez utóbbiból ügyintézőnek - orvosi javaslatra/.

A "hova tovább" kérdésre még csak egy előzetes felmérés alapján kísérlelhetjük meg a válaszadást. E szerint a kísérleti évfjárnál 85 tanulója közül 1976. októberében /tehát a III. osztály megkezdése után /7 fő volt még tanácstalan továbbtanulása vagy elhelyezkedése konkrét irányát tekintve.

A tanulók túlnyomó többségének pályaválasztási szándéka összhangban volt a tantárgycsoport megválasztásával, és - a problematikus esetektől eltekintve - a képességekkel is. Ez az arány kedvező, igazolja az előző fejezet végén idézett optimista véleményt.

4. A tantárgycsoport- és "iskolatévesztők" problémája

A fakultatív oktatás bevezetése előtt iskolánk 3 párhuzamos osztálya közül kettő volt szakosított tantervű /matematika-fizika és angol-orosz/, egy általános tantervű. Kialakult -bár vitatható- gyakorlattá vált, hogy a legjobb képességű tanulók a matematika vagy fizika csoportba kerültek, a "második vonal" a nyelvi tagozatba, a "maradék" pedig az általános tantervű osztályba. Hasonló jellegű kontrasztelekció országos problémája volt a gimnáziumi képzésnek.

A mérsékelt képességű tanulók problémája tehát nem újkeletű, hanem a fakultatív oktatási formában is jelenkező, tovább élő probléma. E fiatalokat az egyszerűség kedvéért a továbbiakban egyszerűen "iskolatévesztőknek" nevezzük, hiszen műszaki vagy gyakorlati érzékükkel, manuális készségükkel más iskolatípusban esetleg kitűnően érvényesülhettek volna.

Hogyan jelentkezik ez a gond a fakultatív oktatás rendszerében? A korábbinál némileg enyhébb formában, hiszen tágabb a választási lehetőség, a gyakorlati blokk is bizonyos "levezető csatornát" jelent, tehát könnyebben megtalálhatják a fiatalok az érdeklődésüknek és képességüknek legmegfelelőbb területet. De a minden tantárgyból gyenge tanulók kérdésének megoldása itt is várat magára.

Az első tantárgycsoportok kialakításakor több szaktanár bizonygatta, hogy számos tanuló hibásan, a tanári ellenvélemény dacára választotta egyik vagy másik blokkot. Alapossabban megvizsgálva a körülményeket, kiderült, hogy a

"blokktevéseztőknek" minősített tanulók -3 kivételtől eltekintve- indifferensek, egyetlen csoportban sem lennének képesek eleget tenni a választott tantárgyak magasabb követelményeinek; esetenként még a választott blokkban képesek elfogadható teljesítményt nyújtani. E fiatalok valójában tehát nem blokk -, hanem az előbbi értelemben tekintett "iskolatévéseztők", akiknek képességeit egészen más területen kellett volna kibontakoztatni. Számuk jelentős. A kísérleti évfáratból a legelnezőbb mércével mérve is legalább 16 fő /85 tanuló közül/, a gyenge közepes képességűeket is ide számítva mintegy 35-40 fő. Ebben közrejátstik, hogy ennek az évfáratnak a beiskolázása különösen gyengén sikerült, kevés és a sokévi átlagnál sokkalta rosszabb képességű tanuló került iskolánkba. Noha ez a jelenség semmiképp sem általánosítható, az adott esetben mégis gondokat okozott. Főleg azokban a csoportokban, amelyek a különösen gyenge képességű - s olykor munkamorál szempontjából is erősen kifogásolható - tanulók "gyűjtőmedencéjévé" váltak. A legkiri-vőbb példák:

- a biológia-fizika-földrajz csoportban 7 közül 5 fő,
- az ügyintéző blokkban 15 közül 6 fő.

Csak hogy míg az ügyintézők csoportjában legalább törekvő, leendő pályájukra felelősséggel készülő tanulók vannak, az előbbi csoport minden vonatkozásban a "mélypontot" jelenti. Sajnos ez az összetétel valósággal meghatározza egy-egy csoport munkájának eredményét vagy eredménytelenségét, de súlyos ballasztként nehezedik egy jobb képességű, törekvőbb csoport munkájára is a néhány oda nem való vagy regyelmetlen tanuló jelenléte.

A második évfárat összetétele szerencsésebb de a fenti problémával itt is szembe kell nézni. A beiskolázottak közül ugyan az 5 leggyengébb kihullott az első két évben, minimálisan 8-10 tipikus "iskolatévéseztővel" s további -a minőségi munkát erősen fékező - 30-32 gyenge közepessel kell számolnunk.

A neuralgikus gócok ezuttal a magyar-történelem- idegen-nyelvi, az ügyintéző s részben a földrajz-történelem-idegen nyelvi csoportokban várhatók.

E kérdések konkrét elemzésére a továbbiakban még visszatérünk, azt azonban szükséges leszögezni, hogy a sem elméleti, sem /indítható/ gyakorlati blokkba nem való tanulók problémája -országosan is- mindenképpen megoldást követel; a társadalmi és egyéni érdek egyaránt ezt sürgeti. Több változat képzelhető el:

- erőteljesebb szelekció a beiskolázás alkalmával;
a pályaválasztási tanácsadás hatékonyabba tételével eleve a megfelelő iskolatípusba való irányítás
- átirányítás megfelelő gyakorlati blokkot működtető másik gimnáziumba,
- átirányítás más, a képességeknek megfelelő iskola-típusba.

Az "iskolatévesztők" szélsőséges példájától eltekintve azonban megállapítható, hogy a tanulók /és szülők/ tantárgycsoport választása majdnem minden esetben reális, megfelel a fiatalok érdeklődésének és képességeinek.

Végül érdemes felfigyelni az elvétve felbukkanó "tudatos blokktévesztőkre". Az 1975-76. tanév végén pl. három, az átlagnál jobb irodalmi és nyelvérzékkel rendelkező tanuló a matematika-fizika tantárgycsoportba jelentkezett /ahol csak közepes/, mert megítélésük szerint itt kedvezőbbek a továbbtanulási esélyeik.

5. A tantárgycsoportok eddigi tevékenységének tapasztalatai

A tantárgycsoportok mindössze egy éve dolgoznak iskolánkban, általánosítható tapasztalatokról ezért még nem beszélhetünk, csupán megfigyelésekről.

Induláskor nehézséget jelentett, hogy teljesen új összetételű egységek voltak. E kis létszamu csoportok mihamarabbi közösséggé formálódását azonban több körülmény segítette:

- a közös érdek és érdeklődés
- a tanítási órák szinte mindegyikén való együttlét és együttmunkálkodás
- a tanítási órákon kívüli foglalkozásokon /szakkör, érdeklődési kör/ végzett közös munka.

A közösségformálást, de a tanulmányi előrehaladást is ösztönző, kedvező körülmény volt iskolánkban, hogy -más iskolák gyakorlatával szemben- a tanulók valamennyi blokkos, választott tantárgyat teljes óraszamban csoportkerten belül tanulták. E körülmények együttes hatásának tudható be, hogy a kezdeti zokkenők viszonylag gyorsan és természetesen simultak el, és -kivéve a különösen szerencsétlen összetételű csoportokat- harmonikusan működő közösségekké fejlődtek.

Természetes, hogy a tantárgycsoportok létszáma, felkészültségi szintje és törekvése, valamint a tantárgyak jellegéből adódó módszerek tekintetében egyelőre több a specifikus, mint az általánosítható vonás. Ezért célszerű munkájukat külön-külön vizsgálni, leszűrve a közös vonásokat.

a./ Magyar-történelem-idegen nyelv

A csoport létszáma 18 fő. A felkészültséget, képességet tekintve:

kiemelkedő képességű tanuló nincs,
 erős, jelest közelítő vagy elérő: 7 fő,
 jó képességű és szorgalmu: 8 fő,
 közepes képességű vagy hanyag: 3 fő.

Összességében a csoport a szerencsésebb összetételűek közé tartozik. Szelleme, munkafegyelme jó. Alaphangulát a legszorgalmasabb, legérdeklődőbb aktívák adják, ez a mérsékeltbb képességű társakat is erőfeszítésre készíteti. Eredményük felfelé ível. Év végi átlagaik a választott tárgyakból:

magyar irodalom	4,33,
magyar nyelv	4,05,
történelem	4,38,
idegen nyelv	3,61.

Sajnos a többi tárgy mostohagyereknek minősül, különösen a matematika. Ennek oka, hogy egyrészt a blokkos tárgyak sok energiát lekötnek, de másrészt és főképp a jelenlegi egyetemi-főiskolai felvételi rendszer, amely csak a két felvételi tárgyban elért eredménynek tulajdonít jelentőséget.

A tanév folyamán fokozatosan kialakult egy élboly, amelynek tagjai biztos tudással rendelkeznek, vállalkozó szelleműek, önállóan dolgoznak, részben maguk is irogatnak. Szerencsére tevékenységük nem hat bénítólag a többiekre, s így a csoport sikeres munkájának feltételei adva vannak.

A kisebb csoportlétszám, a jelentős óraszám és a részletes, élvezetes tananyag nyújtotta hallatlan előnyök magyar irodalomból és történelemből különösen éreztették kedvező hatásukat, hiszen ilyen optimális feltételek közepette e tárgyak tanítása még nem folyt iskolánkban. Ez az órák hangulatát, intenzitását, módszereit is alaposan megváltoztatta. Az irodalom órák a könyvtár olvasótermében, ideális körülmények között folytak. "A tanár munkája lassanként csupán irányításra, előkészítő munkára korlátozódik. A tanulókra egyenként, illetve csoportonként 2 havonta valamilyen önálló munka alapján feldolgozott anyag rész bemutatása hárul. Ez a munka a szaktanártól azt kívánja, hogy egy-egy témát előre dolgozzon föl, hogy az egység a diákok munkája során ne törjön szét. Ez a munkamódszer az orientációs foglalkozások módszeréből nőtt ki." /Pápay Endréné félévi jelentéséből/.

A történelem órákon a korábbinál sokkal gyakoribb és hatékonyabb a forrásfeldolgozás, az önálló munka, a kiselőadás, a tanulói beszámoló, a csoportfoglalkozás, a komplex szemléltetés. Valóban alkotó műhelymunka folyik, amelynek módjára és izére hamarosan rátaláltak a nevelők és tanulók egyaránt. Joggal mondható, hogy e tárgyak szerelmesei különösen sokat nyertek a tantárgycsoportos oktatás bevezetésével.

b./ Idegen nyelv - idegen nyelv - anyanyelv

A kevés érdeklődő miatt a csoport indítása az utolsó pillanatig kétséges volt. Végül tanulói ráhatásra, "szolidaritásból" került sor a hiányzó helyek betöltésére. Ez az indítás rá is nyomta bélyegét a 10 fős csoport összetételére:

kiemelkedő képességű	2 fő,
jeles vagy azt közelítő képességű	4 fő,
közepes	2 fő,
gyenge elégséges	2 fő.

Az utóbbi két tanuló tipikus blokk- és iskolatévész, egyikük 1 tárgyból /matematikából/ bukott.

A rendkívüli szélsőségek és az angol, német, latin órakon elkerülhetetlen további szétforgácsolódás miatt a közösség formálódásának és a tanulmányi sikereknek a feltételei is nagyon korlátozottak. A választott tárgyak szerepének, a tanulók szorgalmának tudható be, hogy legalább a blokkos tárgyakból szépen javult az eredményük:

magyar nyelv	3,50,
orosz nyelv	4,40,
2. idegen nyelv	4,30.

Igaz, ennek is az az ára, hogy rohamosan nő a távolság az élenjárók és a leggyengébbek között, a többi tárgyakból pedig csak a minimumot nyújtják.

Módszerek terén a tantárgycsoport kialakítása nem hozott újat, hiszen az idegen nyelvek oktatása ezidáig is csoportos keretek között folyt, de a már ismert előnyök természetesen itt is hatnak.

c./ Matematika - fizika /C₁ és C₂ csoport/

Az ide jelentkezett 25 tanuló két csoportban dolgozott /C₁: 12 fő; C₂: 13 fő/. Bár kialakulásukkor semmiféle tudatos, minőségi válogatás nem történt, képességek és munkamorál szempontjából is jelentős különbség van a két csoport között - a C₁ csoport javára. "Szerencsés összetételű, jó matematikai alapokkal rendelkező csoport, amely képes arra, hogy színvonalasabb matematikai problémákkal is megbirkózzon. A tanulók érdeklődése, tárgy iránti szeretete, a munkához való viszonya, kötelességtudata kifogástalan" - írja jelentésében Góg Mihály tanár.

Kedvező adottság, hogy a csoport 9 tagja egy osztályból érkezett, s a 3 másik osztályból idekerült fiatalokkal együtt valamennyien közel azonos képességek, törekvők. Megítélésünk szerint az összes csoport közül ez a legegységesebb és legerősebb.

A C_2 csoport munkáját erősen hátráltatja, hogy itt található a három "tudatos blokktevesztő", továbbá két kivívóan gyenge és fegyelmezetlen tanuló. Romboló hatásuk az egész csoport munkáját károsan befolyásolja.

Ennek megfelelően a két csoport tanulmányi munkája is jelentős különbségeket mutat, különösen a választott tantárgyakból. / C_1 :4,50; C_2 :3,81/. Jelentős színvonalkülönbség van a többi természettudományos tárgyakból is /4,50, ill.3,83/. A humán tantárgyakból kiegyenlítették az eredmények. Érdekes, hogy kizárólag e két csoport tagjai fordítanak kellő gondot a nem blokkos tantárgyakra; igaz, a szaktanárok szerint ez túlzottan sok energiát emészt.

A matematika és fizika szakosított tantervű csoportokban is a jelenlegihez hasonló keretben és módszerrel folyt a munka. Az önálló munka, a szükség szerinti differenciálás, a sűrű ellenőrzés és visszajelzés, a vitaszellem fejlesztése, az erősebb csoportban a felfedező munka öröme ezért csak a tanulók számára új ebben a keretben.

d./ Biológia - fizika - kémia

A csoport 10 tagja nem kiemelkedő, de elég egyenletesen a jeles-jó szinten mozog. Az első félévben még hanyag 2 fő felzárkózott, a csoport teljesítménye a választott tárgyakból év végén már megnyugtató:

biológia	4,80,
fizika	4,50,
kémia	4,70.

Sajnos egyetlen csoportban sem tapasztalható olyan mérvűen a rossz értelemben vett "szakosodás", a "szükségtelen tárgyak" lebecsülése, mint éppen itt.

Biológiából és kémiából -e tárgyakból nem volt iskolánkban szakosított tantervű csoport- ugrásszerűen megnöttek az elmélyült, intenzív munka feltételei. A tárgyi adottságok is sokat javultak, bőven nyílik lehetőség egyéni és csoportmunkára, tanulói kísérletezésre és mérésekre, szakirodalom tanulmányozására és megvitatására. Ennek pozitív hatása már érzékelhető. Kár, hogy biológiából és fizikából a csoport kénytelen együtt dolgozni a sokkal rosszabb összetételű és fegyelmetlen biológia-fizika-földrajz csoporttal, ez fékezi az igyekvők haladását.

e./ Biológia - fizika - földrajz

A kis csoport 7 főt számlál, akik csupán a földrajz órák keretében dolgoznak együtt ebben az összetételben.

Vitathatatlanul a legrosszabbul sikerült, mondhatnánk: kényszerből / mert valamelyik csoportba csak jelentkezni kellett!/ összeállt csoport ez. A 7 főből 4 tipikus "iskolátévesztő", s hozzájuk "felzárkózott" további egy fő kirívó felelőtlenségével és laza munkafegyelmével. Csak 2 tanuló éri el -dicséretes szorgalommal- az erős közepes szintet.

Ékesen szólnak erről a tanulmányi eredmények:

biológia	2,71,
fizika	2,42,
földrajz	2,85.

Félévkor még 4. év végén is 2 fő bukott /oroszról, illetve biológiából, tehát választott tárgyból/ !

Aligha tévedünk, ha azt állítjuk, hogy ez a kis tantárgycsoport sürített példázza a fakultatív oktatási rendszer legtöbb megoldatlan problémáját, s a pozitív elemek élő ellenpéldája.

f./ Ügyintéző

A csoportban 15 leánytanuló dolgozik. Egy fő jó képességű, 5 gyenge közepes, 9 kimondottan gyenge.

A csoport helyzete sajátos és érdekes. Képességei alapján 14 főnek nincs reális esélye a továbbtanulásra. Számukra a tantárgycsoportos oktatás kifejezetten előnyös, mert az érettségivel egyidejűleg szakmát, kenyeret biztosító vizsgát is tehetnek. Hogy mennyire átérzik ennek fontosságát, bizonyítják a szakmai tárgyakból elért eredményeik:

gyorsírás	3,2,
gépirás	4,0,
iroda és lev.ism.	4,2.

Az elméleti tárgyakból viszont eredményük több mint mérsékelt: csak elvétve található elégségesnél jobb. Ennyire futja ... Év végén 2 fő bukott egy /matematika/ illetve három /angol, matematika, fizika/ tantárgyból.

A szakma szeretete, a tudatos pályára készülési bizonyítja, hogy ilyen szerény képességekkel is élni lehet a lehetőségekkel.

Összegezve a tantárgycsoportok munkájának első évi tapasztalatait, a következők állapíthatók meg:

- A kis létszámú csoportok szervezése és közös munkája kedvező feltételeket teremt, megkönnyíti a jó közösségek alakulását, ösztönzőleg hat a tanulmányi fegyelemre. Ezek az előnyök a csoport összetételétől, homogén vagy heterogén voltától függően erősebben vagy mérsékeltebben érvényesülnek.

- Egyértelműen előnyös és a képességek kibontakoztatása irányába hat, hogy a korábbinál sokkal bővebb a tanulók választási lehetősége, s ezáltal majdnem mindenki megtalálhatja az érdeklődésének, képességeinek legmegfelelőbb területet.

- A csoportokon belüli szintkülönbségek nivellálása kevés reménnyel kecsegtet.

- A csoportmunka jelentős módosítást követel a választott és követett módszerek kérdésében; a tantárgyak jellegétől függően más-más, de mindenképpen hatékony, munkáltató eljárások dominálnak.

Tovább kísért a szakosított tantervű osztályok problémája: a választott szaktárgy/ak/ és a többi tárgyak tanulási arányának eldöntése. A koordinált, optimális terhelési maximum kérdése sem a tanulók szemléletében, sem a tanárok tevékenységében nincs megoldva.

- A tantárgycsoportok kialakulásakor is jelentkezik egy bizonyos fajta kontraszelekció. Teljesen megoldatlan azoknak a szerény mentális képességű tanulóknak a választása, akik egyik elméleti blokkban sem képesek megfelelni a nagyobb követelményeknek, s képességüknek megfelelő gyakorlati blokkba sem léphetnek, mert ilyen/ek/ szervezése gyakran kivihetetlen.

6. Az osztálykeretek megbontásának hatása

Előrelátható volt, hogy a tantárgycsoportok blokkos tárgyainak külön egységben történő oktatása elkerülhetetlenné teszi az első két évben kialakult, közösséggé formálódott osztálykeretek megbolygatását. Arra is számíthattunk, hogy ez a lépés szülő, tanuló, osztályfőnök, szaktanár részéről egyaránt ellenállásba ütközik, s számos szervezési és nevelési problémát vet fel. Bár az osztályközösségek megbontása mindenképpen fájó és pedagógiai szempontból kifogásolható lépés, a jelenlegi körülmények között mégis "szükséges rossz".

A tantárgycsoportok szerint kialakított új, harmadikos osztálykeretek a következő "elemekből" épülnek fel:

<u>Előző osztály</u>	<u>III.A.</u>	<u>III.B.</u>	<u>III.C.</u>
II.A.:	10	6	11
II.B.:	12	9	9
II.C.:	5	9	11
Osztályismétlő, ill. más			
iskolából áthelyezett:	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>1</u>
Összes:	28	25	32

Mindhárom osztály teljesen vegyes összetételű, csupán egyik-másik tantárgycsoporton belül maradt meg nagyobb %-ban az előző közösség egy magja /pl. magyar-történelem-idegen nyelv; matematika-fizika C₁ csoportja; ügyintéző blokk/. Az előző két évben kialakult közösségek kohéziós ereje ősszel még erőteljesebben hatott; osztálykirándulás vagy mezőgazdasági munka alkalmával sokan még nem az új, hanem a régi, megszokott keretet igényelték.

A közösségformálódás különösen ott volt körülményes, ahol több, esetleg eltérő profilu tantárgycsoport kényszerült egy osztálykeretbe /III.C.osztály: fizika-biológia-kémia; fizika-biológia-földrajz; ügyintéző/.

A tanulmányi előmenetelre és munkamorálra is hátrányosan ható tényező, hogy itt legnagyobb a polarizáció, ide kerültek az átlagosnál lényegesen jobb biológusok és az évfolyam leggyengébb tanulói /földrajz, ügyintéző/. Közös érdek, közös hajtóerő szinte egyáltalán nincs. Kedvezőbb a kép a III.A. /magyar-történelem-idegen nyelv; idegen nyelv-idegen nyelv- anyanyelv/ és a III.B. osztályban /matematika-fizika C₁, C₂ csoportja/, ahol az azonos vagy hasonló érdeklődési kör, a közös érdek és cél, az együttes munka elősegítette az új szervezetbe való beilleszkedést. Hagyományos értelemben vett osztályközösségekről valószínűleg pár nem beszélhetünk, inkább csoport- és /az előző osztálytársakkal továbbélő kapcsolatok eredményeként/ évfolyamközösségekről. Ez utóbbit látszik igazolni néhány sikeres évfolyamrendezvény /negyedikesek búcsúztatása, három közös klubdelután/, amit teljes egyetértésben szerveztek meg.

Az előző közösségek megbontásának további káros hatása volt, hogy átmenetileg hátrányosan befolyásolta a tanulmányi munkát. Az első félévben ez még mindhárom osztály eredményén mérhető volt, később már csak a legvegyesebb összetételű III.C. osztályban jelentkezett.

Az új, több csoportból felépülő osztálykeretek előre látott, gyakorlatban is jelentkező, ezidáig megoldatlan problémája az osztályfőnökök helye, szerepe, működése. A nehézségek fő forrásai:

- a kialakult közösségek helyébe új összetételű osztálykeretek lépnek,
- az osztályfőnök esetenként nem ismeri új osztálya minden tanulóját, mert korábban nem tanította valamennyit,
- a csoportbontások miatt az osztályfőnök harmadik osztályban sem tanítja osztálya minden tanulóját, csak az osztályfőnöki órák keretében találkozik mindenkivel.

Aligha kell bizonygatni, hogy ezek nemcsak szervezési, hanem elsősorban pedagógiai vonatkozásban teremtenek roppant nehéz helyzetet.

A különféle osztályrendezvények: társadalmi munkák, klub-délutánok, kirándulások, sportdélutánok stb ... közelíthetik egymáshoz az osztály csoportjait, az egész osztályt pedig az osztályfőnökhöz. Az elmúlt évi gyakorlat azonban azt igazolta, hogy ez csak akkor jelent némi megoldást, ha az osztályt alkotó kisebb egységek jó szelleműek, s maguk is keresik az együttműködés formáit. Ezért vezettek legalább részleges sikerhez ezek az erőfeszítések a III.A. és III.B. osztályban, s eredményeztek csődöt a III.C-ben.

Az 1977-78. tanévben előlről kezdődnek a vázolt problémák, sőt még bonyolultabb formában, mert ezuttal már 8 különféle tantárgycsoportot kell 3 osztálykeretbe bezsufolni. A megoldás útját bizonyára hosszabb ideig kell keresni, ehhez azonban elengedhetetlen a mindenkori helyzet pontos elemzése és az összehangolt cselekvés.

Végezetül megállapítható: a 3 éve folyó oktatási kísérlet fő vonásai az orientálás és tantárgycsoportos munka vonatkozásában is kiállták a próbát. A nehézségek természetesen, korrekciókra szükség volt és lesz, nélkül nincs előrehaladás. De az oktató-nevelő munka feltételei egészüket tekintve máris kedvezőbbek, mint előtte voltak. Az országban több helyen folyó ezirányú kísérletek tapasztalatait összegezve nyilván ezért született olyan döntés, hogy a fakultatív képzési formát a gimnáziumokban általánossá teszik.

Kakuszi László
igazgatóhelyettes, Szeged

A FAKULTATIV TANTÁRGYBLOKKOS KISÉRLETI OKTATÁS
EREDMÉNYEINEK ÍRÁSBELI FELMÉRÉSÉRŐL

A ma szokásos iskolai gyakorlatban és az elmúlt néhány évben nyilvánvalóvá vált, hogy a tanítás és a tanulás eredményeinek megállapításában nélkülözhetetlenek az időszakként, témaként, fejezetként alkalmazandó írásbeli felmérések, témazáró feladatlapok, mérőlapok. De méginkább fontossá válnak a különböző megfigyelések, szóbeli és írásbeli felmérések, eredménymérések az olyan fajta nagyjelentőségű pedagógiai kísérlet során, mint amilyen a szegedi József Attila Tudományegyetem Pedagógiai Tanszéke irányításával a szegedi Radnóti Miklós Gimnáziumban, a szegedi Ságvári Endre Gimnáziumban, valamint a makói József Attila Gimnáziumban a fakultativ tantárgycsoportos oktatás tárgyában 1974 szeptemberétől folyik.

E rövid tanulmány - a teljesség igénye nélkül - a több éve folyó kísérleti munka azon részét kívánja ismertetni, amely az eredmények mérésére, az írásbeli felmérések előkészítésére és lefolytatására vonatkozik.

A fakultativ tantárgycsoportos oktatási kísérlet során eddig alkalmazott írásbeli felméréseket az alábbi csoportokba sorolhatjuk:

1. Az általános iskolából hozott ismeretek felmérése /induló szint megállapítása/.
2. Félévi, év végi eredménymérések.
3. Összefoglaló eredménymérés /több év anyagából/.

A háromféle felmérés mind a cél és funkció, mind az előkészítés és lefolytatás szempontjából eltérő sajátosságokat

mutatott, ezért indokolt egyenkénti tárgyalásuk.

Az általános iskolából hozott ismeretek felmérése /az indulási szint megállapítása/

Minden, a gimnázium I. osztályában tanító tanár előtt közismert probléma, hogy a különböző általános iskolából egy-egy gimnáziumi osztályba került tanulók felkészültségében, előképzettségében igen komoly eltérések vannak. Sokan közülük számszerűen jó tanulmányi eredményük ellenére egyes tárgyakból alapvető hiányokkal érkeznek, s a hiányokért néha sem a tanuló, sem az általános iskola nem felelős. A hagyományos gimnáziumi gyakorlatban még a tanulók felszínes megismerése, szaktárgyi előképzettségük némi feltárása is hosszan tartó - legalább fél-, egy éves - folyamat. Ekkor már alig állapítható meg, hogy az osztály egyes tanulóinak elmaradása az egyéni adottságok hiányának, vagy a nem megfelelő előismereteknek a következménye.

A fentiek miatt a fakultatív kísérleti I. osztályokban rendkívül fontosnak tartottuk az általános iskolából hozott előismeretek tanév eleji felmérését, még akkor is, ha számolni lehetett azzal, hogy az írásbeli felmérés egyes esetekben nem teljesen reális képet ad.

Az írásbeli felmérés kiterjedt a magyar irodalom, magyar nyelv, történelem, orosz, matematika, kémia, biológia és földrajz tárgyakra. A felmérő feladatlapokat a Pedagógiai Tanszék megbízásából általános iskolai és gimnáziumi tanárokból álló munkacsoportok állították össze. A kérdések természetesen csak az általános iskolai tananyag legfontosabb, legalapvetőbb elemeire vonatkoznak. A legtöbb tantárgyból "A" és "B" változat készült, egy-két tantárgyból 4 változatot állítottak össze a munkacsoportok. A feladatlapok megíratása a kísérleti I. osztályokban szeptember első és második hetében történt mindhárom kísérleti iskolában.

A kísérleti osztályok osztályfőnökei ügyeltek arra, hogy ugyanazon a napon lehetőleg csak egy felmérő feladatlap megírására kerüljön sor. A munkaidő általában 45 perc volt, az orosz felmérő feladatlap munkaidejét az 1975-ös kísérleti tanévben 90 percre módosítottuk.

A felmérőlapok javításához javítókulcsok álltak a szaktanárok rendelkezésére. A mérőlapokat összeállító munkacsoportok által kidolgozott javítókulcsok biztosították a feladatlapok mindhárom iskolára vonatkozó egyértelmű javításának lehetőségét, az egységes elbírálást és összehasonlítást. A szaktanárok a mérőlapokat nem osztályozták, hiszen nem az ellenőrzés, az osztályozás, hanem a felmérés, a szintmegállapítás volt a cél. Mivel a mérőlapok teljes megoldásával általában 100 pont volt elérhető; a teljesített pontszám egyben megadta a százalékos egyéni teljesítményt is. A felmérés eredményeiről a szaktanárok összesítő jelentőlapot töltöttek ki, amelyeken az osztály %-os teljesítményét változatónként mutatták ki.

Az év eleji felmérések eredményeit elsősorban a szaktanárok hasznosították. A tanulói teljesítmények alapján jórészt helytálló, többnyire reális kép alakult ki az osztályról és az egyes tanulókról, felszínre kerültek a leglényegesebb hiányosságok. A legtöbb szaktanár nem fetisizálta a felmérések által mutatott kép egy-egy negatív vonását /sem az egész osztályra, sem egyes tanulókra vonatkozóan/, hanem a felmérést fontos tájékozási lehetőségnek tekintette, és a további tanítási munka során győződött meg arról, hogy esetleg véletlen jelenségről vagy valóban meglévő hiányosságról van-e szó. A legtöbb esetben a felmérések által mutatott kép valóságosnak bizonyult. Ezekben az esetekben a szaktanárok az osztály gyenge vagy gyengébb előképzettségű tanulóit felzárkóztató foglalkozásokra utalták, heti rendszeres órarendi felzárkóztató órákon igyekeztek velük az elmaradást pótolni.

Az osztály többségét érintő elmaradás esetén pedig az I. osztályos tananyag egészére elosztva gondoskodtak arról, hogy a megfelelő gimnáziumi anyag feldolgozása során a szokásosnál alaposabb tárgyalásra, ismételésre kerüljön az alapokat képező általános iskolai ismeret is.

A kísérleti osztályokban lefolytatott tanév eleji írásbeli felmérések természetesen a fentiekén kívül fontos adatokat szolgáltatottak a fakultatív tantárgyblokkos kísérlet tanszéki irányítói, de a közvetlen iskolai irányítók /igazgatók, helyettesek/ számára is az indulási szint megállapítása tekintetében.

A szaktanári jelentések feldolgozása, a három iskola tanévenként induló 8 I. osztálya /eddig összesen 16 osztály/ eredményeinek összesítése alapján megalapozott következtetések vonhatók majd le az általános iskolában szerzett ismeretek színvonaláról, maradandóságáról, a gimnáziumi tanítás megalapozottságáról. A felmérésekhez összeállított feladatlapok - némi átdolgozással - a jövőben alkalmasak lehetnek mind az általános iskolában a képzés végeredményének objektívebb megállapításához, mind pedig bármely gimnáziumi vagy szakközépiskolai osztályban az általános iskolai előképzettség tájékozódó felméréséhez.

A kísérleti osztályokban folyó oktatási eredmények félévenkénti felmérése

A fakultatív tantárgyblokkos kísérlet egyik leglényegesebb célkitűzése a tanulók személyiségének megismerése, az egyéni képességek feltárása, az adottságok kibontakoztatása. Ennek érdekében valamennyi, a kísérletben résztvevő szaktanár és osztályfőnök a hagyományos oktatásban megszokottnál alaposabb megfigyelő, megismerő tevékenységet folytatott és folytat a tanítási órákon és azon kívül is. /Erre alkalmasak a szokásos formákon kívül az orientációs foglalkozások is./

A tanulók megismeréséhez, képességeik, tudásuk feltárásához, fejlődésük megállapításához a hagyományos iskolai gyakorlatban ismert tanórai szereplést, a szóbeli és írásbeli feleltetést, témazáró feladatlapok íratását, a gyakorlati, laboratóriumi teljesítményt stb. használták fel eszközként. Ezen kívül azonban a fenti célnak megfelelően és a kísérlet eredményeinek, hiányainak megállapítása érdekében is időszakonként - félévenként - írásbeli eredménymérésre került sor.

A félévenkénti írásbeli eredményméréseket a kísérlet irányítói kezdeményezték és szervezték. A szükséges feladatlapokat a Tanszék megbízásából a kísérletben résztvevő tanárok tantárgyanként 2-3 fős munkacsoportjai állították össze, az esetek többségében a csoportok munkájában részt vett a tantárgy egyetemi szakmetodikusa is. A kérdések az adott tárgy féléves anyagának legfontosabb ismereteit ölelték fel, és természetesen kiterjedtek a leglényegesebb alkalmazások, résztenyek vizsgálatára is. Általában azokra a tudáselemekre koncentráltak, amelyek a továbbhaladáshoz elengedhetetlenül szükségesek. A feladatlapok két változatban /"A" és "B"/ készültek, így egyrészt az egymás mellett ülő tanulók különböző változatokon dolgozhattak, másrészt a két változatba a féléves tananyag minden lényeges ismereteleme beoldozhatóvá vált.

A feladatlapokon a kérdések száma tantárgyanként meglehetősen eltérő, általában 10-25 között volt. Féléves felmérő feladatlapok készültek magyar irodalom, magyar nyelv, történelem, orosz, angol, német, matematika, fizika, kémia, biológia, földrajz tárgyakból, esetenként pedig latin és olasz nyelvekből is. A feladatlapok 45 perces ellenőrzőórákhoz készültek. A mérőlapok sokszorosítását kezdetben a Pedagógiai Tanszék biztosította, később a három kísérleti iskola egymás között tantárgyanként megosztva végezte el.

A feladatok megíratását a szaktanárok a tantárgyi órák keretében végezték el. A felmérési időszak mintegy két hétig tartott, így kívántuk elkerülni a tanulók túlságos szellemi igénybevételét. Az osztályfőnökök közvetítésével ügyeltünk arra, hogy ugyan azon a tanítási napon lehetőleg csak egy írásbeli felmérésre kerüljön sor, és egy-egy héten legfeljebb 4 napon legyen felmérés. A feladatlapok megíratását nem a tanulmányi időszak végére időzítettük, hanem az I. félév anyagából a II. félév elejére, a II. félév anyagából május elejére. Ezzel is könnyíteni akartunk a félévi, év végi osztályozást közvetlenül megelőző időszak minden iskolában közismert tanulói és tanári terhein.

A javítás és értékelés munkáját a szaktanárok a munkacsoportok által a feladatlapokkal együtt kidolgozott javítókulcsok szerint végezték. A javítókulcsok az egyértelmű javítást tették lehetővé, és ezen kívül tartalmazták a pontozási és értékelési /osztályozottá alakítási/ útmutatót is. A szaktanárok a felmérő feladatlapok eredményeit tehát felhasználhatták osztályzatként is, ez azonban nem volt kötelező. A legtöbb szaktanár élt a lehetőséggel, és a felmérés eredményeit osztályozott tanulói teljesítményként is figyelembe vette, és az év végi eredményekbe beszámította. A mérőlapok eredményeiről a szaktanárok összesítő jelentést készítettek, amelyeken változatokként kimutatták a tanulók százalékban kifejezett teljesítményét és az osztály összteljesítményét is.

A felmérések mindenekelőtt jelentős segítséget jelentettek a szaktanárok munkájához. Lehetővé tették számukra a kísérleti tanítás alakulásának objektív ellenőrzését, az eredmények és hiányok alapos felmérését. Az írásbeli felmérések eredményeinek összevetése a tanulók egyéb teljesítményeivel, félévi, év végi osztályzataival sok-sok tanulsággal szolgált, az esetek többségében a megegyezések miatt megnyugtatólag hatott, eltérések esetén elgondolkodásra, további hatékonyabb vizsgálódásra, az eltérések okainak keresésére készítetett.

Másfelől a felmérések lehetővé tették a kísérlet irányítói számára az állandó kontrollt, a három iskola kísérleti osztályainak összehasonlítását, a szaktanári jelentések és jelzések alapján pedig a tantervi, szervezésbeli, módszerbeli korrekciókat.

A félévi, év végi eredménymérésekkel kapcsolatban a gyakorlati kipróbálás során problémák, negatív vonások is felszínre kerültek. Ezek közül a leglényegesebb az, hogy a felméréseket nem előzte meg a féléves, éves anyag néhány óra ismétlése, összefoglalása, összegezése. A szaktanárok többségének véleménye szerint ilyen a féléves, éves tananyag elsajátítását összegző, tudásszintmérő erőpróba előbb mindenképpen szükséges a megfelelő előkészítés, az ismeretmozaikok kellő összeillesztése, a tantárgy belső logikája szerinti összefoglalás, a szintetizálás. Ennek megtörténte esetén az eredmények reálisabban tükrözik mind az osztálykollektiva tényleges, maradandó tudását, mind pedig az egyes tanulók felkészültségét.

A félévi, év végi eredménymérések fentiekben körvonalazott gyakorlati hasznosságán kívül jelentős eredmény, hogy az országos hagyományos gyakorlat számára is kidolgozásra, sőt kipróbálásra került egy olyan, a gimnáziumi tárgyakra vonatkozó feladatlaprendszer, amely alkalmas lehet a tanítási-tanulási folyamat végeredményének átfogó időszakos ellenőrzésére, minősítésére, vizsgálatára. E kidolgozott mérőrendszer sok segítséget nyújthat mind az iskolai gyakorlat, mind az országos felügyeleti szervek további munkájához.

Összefoglaló eredménymérés

A fakultatív tantárgyblokkos kísérlet az 1976/77. tanévben döntő szakaszához érkezett. Ebben a tanévben kerültek a III. osztályba azok a tanulók, akik 1974 szeptemberében iratkoztak be a kísérleti I. osztályokba.

Az első két év a tehetségkutatás, a pályakeresés, a pályairányítás időszaka volt. Az orientációs időszak végén tantárgycsoportokat, határozott pályairányt választottak a tanulók. A III. osztályban megindult a tantárgycsoportos oktatás, amelynek fő irányai: a/ társadalomtudományi ágazat
b/ természettudományi ágazat
c/ gyakorlati ágazat.

Amíg a kísérleti tantervek és a tananyag az I. és II osztályban a tantárgyak többségében erőteljes fedésben voltak a jelenlegi hivatalos tantervekkel, a III. osztálytól kezdődően a októtól jelentős eltéréseket mutattak. A tantárgyblokk jellegének megfelelően kiemelt tantárgyakban jelentős többlet ismeretanyag, a nem kiemelt tárgyakban anyagszűkités következett be. Ezen körülmények között mind a kísérlet vezetőinek, mind a benne résztvevő iskoláknak, szaktanároknak kényszerítő kötelezettségévé vált, hogy alapos vizsgálat tárgyává tegyék az alábbiakat:

- a tantárgyblokkos fakultatív oktatás a kiemelt tárgyakban a várakozásnak megfelelően magas tudásszintre juttatja-e a tanulókat?

- a tantárgyblokkos képzésben résztvevő tanulók általános műveltsége nem szenved-e csorbát a nem kiemelt, de kötelező tárgyak csökkentett anyagu tanulása következtében?

Az eredmények vizsgálatára, a tanulók fejlődésének alakulására a III. osztályban a korábbinál is nagyobb figyelmet fordítottak a szaktanárok az egész tanév folyamán, a kísérlet irányítói és az iskolák vezetői pedig a tanév végére nagyszabású, szervezett írásbeli eredménymérést készítettek elő.

A feladatlapokat a szokásos módon 2-3 fős munkacsoportok állították össze, a meghívók ügyeltek arra, hogy a munkacsoportokban mindhárom kísérleti iskola képviselve legyen.

A feladatlapok minden tantárgyból két változatban készültek, a változatok felölelték a gimnáziumi I-III. osztályok tananyagának leglényegesebb ismereteit, természetesen a legfontosabb készségeket és jártasságokat is. A feladatlapokhoz javítókulcsok is készültek. A sokszorosítás központilag történt, az iskolák készen kapták meg a mérőlapokat és a javítókulcsokat.

A felmérések lebonyolítására május elején került sor egyidejűleg mindhárom kísérleti iskolában.

A felügyeletet azok a szaktanárok látták el, akiknek az adott osztályban a felmérés időszakában éppen az órarend szerint órájuk lett volna. Az írásbeli munka időtartama minden tantárgyból 45 perc volt.

A felmérésben általában a III. osztályok vettek részt, a három iskola összesen 8 kísérleti III. osztályán kívül kontrollcsoportonként az általános tantervű és a szakosított osztályok is megírták a mérőlapokat. Mivel a kísérleti osztályokban a földrajz és a kémia tanítása a II. osztályban fejeződik be, így ezekből a tárgyakból a felmérés a kísérleti II. osztályokra és kontrollként a hagyományos tantervű III. osztályokra terjedt ki. Hasonló okok miatt biológiából a kísérleti III. osztályokhoz a normál tanterv szerint tanuló IV. osztályokat vontuk be kontrollcsoportokként.

A javítást a szaktanárok a szokásos módon javítókulcsok szerint végezték. Valamennyi tantárgyból a feladatlapok hibátlan megoldásával 100 pontot lehetett elérni, így egy-egy tanuló összpontszáma egyben a %-ban kifejezett teljesítményét is megadta. A javítókulcsok osztályoztató alakítási, értékelési utmutatót nem tartalmaztak, a szaktanárok így szabadkezet kaptak a feladatlapok osztályozásában, sőt abban is, hogy az eredményeket az év végi érdemjegyek megállapítása során beszámítják-e.

A felmérés eredményeiről a szaktanárok összesítő jelentést készítettek, amelyben változatonként mutatták ki a %-os teljesítményt és annak megoszlását /szóródását/. A kísérleti és kontrollosztályok eredményeinek összehasonlítása, a felmérés eredményeinek részletes értékelése még folyamatban van, a kezdeti megállapítások elég megnyugtatóak a kísérlet hasznosságát, sikerességét illetően.

A felmérés egyik fontos tanulsága ismét az, hogy a felmérés sikerét nagyban elősegítette volna egy alapos összefoglaló ismétlés, amely megelőzi a feladatlapok megíratását. Így pontosabb, megbízhatóbb képet kaphattunk volna a tanulók tudásáról mind a kísérleti, mind pedig a kontrollosztályokban. A másik problémát a felmérés május elejére történő időzítése jelentette. A mérőlapokat kidolgozó munkacsoportok a kérdések összeállítása során a teljes III. osztályos anyagot figyelembe vették. Több tantárgyban előfordult viszont, hogy az éves tananyagot a felmérés /viszonylag/ korai időpontjáig még teljesen nem fejezték be. A dolgot tovább bonyolította, hogy a különböző jellegű /kísérleti, általános óratervű, szakosított/ osztályokban egyugyanazon tantárgyból is más-más anyagrészek voltak még hátra a tananyagból, így a feladatlapon más-más fejezetbe tartozó kérdések maradtak megválaszolatlanok. Mindezek a problémák nehezítik majd a felmérés értékelhetőségét, összehasonlíthatóságát.

A problémák ellenére - úgy véljük - a kísérlet során szervezett írásbeli felmérésekkel, teljesítményvizsgálatokkal hasznos munkát végeztünk. Olyan munkát, amely nemcsak a mi fakultatív tantárgyblokkos kísérleti oktatásunk egészének megvalósulását segíti elő, hanem amely kidolgozott tartalmi és formai tényezőivel, szervezésbeli és módszertani elemeivel, pozitív és negatív tapasztalataival hasznára válhat oktatásügyünknek.

Ribárszki György

gimnáziumi igazgatóhelyettes, Makó

A FAKULTATIV TANTÁRGYCSOPORTOS OKTATÁSI KISÉRLET SZEMÉLYI ÉS TÁRGYI FELTÉTELEI, SZERVEZÉSI KÉRDÉSEI

A József Attila Tudományegyetem Pedagógiai Tanszéke által kidolgozott és irányított fakultativ tantárgycsoportos oktatási kísérletben található lényeges tartalmi változások /a tanulók folyamatos, tervszerű megfigyelése; tudásszint-, eredménymérés; felzárkóztatás; orientálás és szakosodás; valamint az ezekkel járó módszertani kérdések/, a pályairányítás lehetőségeinek feltárása és fejlesztése mellett alapvető feladat annak a felderítése, hogy a különböző iskolákban milyen feltételek mellett valósítható meg a fakultativ rendszerű oktatás. Vagyis nagyon sok szervezési problémát kellett és kell felderíteni, kipróbálni, ezek megoldására javaslatot tenni.

A makói József Attila Gimnázium nagyságrendjét /12 osztály/ és a várható legfontosabb szervezési feladatokat /orientációs körök, tantárgyblokkok kialakítása, szakkörök működtetése/ tekintve az látszott célszerűnek, hogy a fakultativ tantárgycsoportos oktatási kísérletbe - az 1974/75. tanévtől - mindhárom I. osztályunkkal kapcsolódjunk be. Így a különböző típusú oktatásban résztvevők létszámadatai az alábbiak szerint alakultak:

	1974/75	75/76	76/77	77/78
Osztályok	12	12	12	12
Ált.tantervű	3	2	1	-
Orosz, angol sz.tt.	3	2	1	-
Mat., fi.sz.tt.	3	2	1	-
Fakultativ tantárgy- csoportos oktatásu	3	6	9	12

	1974/75	75/76	76/77	77/78
Tanulók	367	372	388	360
Ált.tantervű	86	58	36	-
Orosz, angol sz.tt.	83	55	31	-
Mat., fi. sz.tt.	99	65	34	-
Fakultativ tantárgy- csoportos oktatásu	89	194	287	360
%	24,2	52,2	73,9	100,0

Kezdetben nagyon zavaró, a szervezést károsan befolyásoló tény, sok ütközés, szervezési nehézség forrása volt, hogy a fakultativ tantárgycsoportos oktatási kísérlet és a hagyományos képzés együtt, egymással párhuzamosan folyt. Bár a tanulók számát tekintve már a második évtől enyhe fölénybe került a fakultativ tantárgycsoportos oktatás, az iskola életét döntően befolyásoló tényező viszont továbbra is a 4 szakosított tantervű osztály maradt.

Kedvező volt viszont, hogy azok az évfolyamok, ahol a kísérlet már folyt, homogének voltak, s a kísérlet előrehaladásával a hagyományos képzés egyre inkább háttérbe szorult, csökkentve ezzel a kettősségből eredő gondokat. Más kérdés viszont, hogy az első tantárgyblokkok kialakulásával – főleg az órarendet és a teremhasználatot illetően – összetettebb, minőségileg nehezebb problémák kerültek előtérbe.

I. osztályainkba a tanulók 7 makói és 10-14 községi, falusi, tanyai általános iskolából kerülnek. Annak érdekében, hogy

- a közös szintre hozás minél rövidebb időn belül megtörténjék

- az új környezet okozta káros hatásokat a minimálisra csökkentsük

- az új közösség minél gyorsabban kialakulhasson,

az I. osztályok kialakításánál arra törekedtünk, hogy

- egy-egy osztályba minél kevesebb általános iskolából kerüljön tanuló

- azonos legyen a 3 párhuzamos osztályban a fiú-leány, helybeli-vidéki arány, megfelelő legyen a fizikai dolgozók gyermekeinek aránya.

A kísérlet kezdete óta 15 tanuló morzsolódott le a beiratkozottak közül a legtöbb /8/ az I. kísérleti évfolyamról, főleg tanulmányi nehézség /10/, de családi ok /3/, betegség /1/ és külföldre távozás /1/ miatt is; ugyanakkor 2 tanuló más iskolából került az itteni III. évfolyamra, közülük egy - a tantervi különbségek miatt nem kis nehézség árán - ekkor kapcsolódott be a kísérletbe. /A III. évfolyam során vagy után iskolát változtatni kényszerülők szinte megoldhatatlan feladat elé kerülnek/.

A kísérlet alapvető feltétele biztosított volt: megfelelő létszámú, felkészültségű, vállalkozó kedvű, a különböző - de nem ilyen átfogó, nagy horderejű - kísérletekben edzett nevelőtestület állt rendelkezésre. Nem nagy iskoláról lévén szó, a nevelőtestület többsége kezdettől részt vett a fakultatív tantárgycsoportos oktatási kísérletben, s a résztvevők aránya évről-évre nőtt:

	1974/75	75/76	76/77	77/78
Nevelők száma	36	34	34	35
Törzstag	30	29	30	30
Óraadó	6	5	6	5
Fakultatív tantárgycsoportos oktatásban résztvevő	22	25	28	30
%-ban	61,1	73,5	77,7	85,7
Törzstag	18	21	24	26
Óraadó	4	4	4	4

A fakultatív tantárgycsoportos oktatás teljessé válásával - a 2 testnevelő, a könyvtáros és a gyermekgondozási segélyt igénybe vevő kartársnő kivételével - a tantestület valamennyi tagja aktív résztvevője a kísérletnek.

Nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy a menetközben bekapcsolódó nevelők vagy az uttörők helyzete volt-e nehezebb? Különösen nehéz és szokatlan feladat hárult arra a 8 nevelőre, aki a kísérlet megkezdése után került iskolánkhoz /közülük 4 pályakezdő/, illetve jelentős teher és nagy felelősség hárult arra a 14 szaktanárra, aki a különböző tantárgyblokkok szakosító tárgyait tanította. /Számuk az 1977/78. tanévtől 4 fővel bővült/.

Az iskola szakos ellátottsága és a korábbi tantárgyfelosztás következményei miatt a kísérlet indulásakor a nevelők nagyon terhes és néhány esetben túlzott megterheléssel vettek részt az uttörő munkában. Mivel a terhelés arányain változtatni csak fokozatosan lehetett, indokolt és szükséges volt a végzett munka mennyiségének, követelményeinek megfelelő differenciált anyagi elismerés bevezetése.

A kísérlet során az ellátandó órák száma először kis mértékben, majd - a tantárgyblokkok belépésével - ugrásszerűen növekedett. A nevelőtestület a növekvő feladatokkal eddig meg tudott birkózni. Átmeneti nehézségek - egyrészt az óraszámkok emelkedése, másrészt munkahelyváltogatás, gyermekgondozási segély, fizetés nélküli szabadság igénybevétele, külföldi tanulmányut miatt - az idegen nyelv terén jelentkeztek, ezeket sikerült leküzdöni. Ebben és a jelenleg betöltetlen két állás miatti hiányok pótlásában /matematika, biológia, földrajz órák ellátásában/, a gyakorlati foglalkozások vezetésében lelkiismeretes óraadók nyújtottak és nyújtanak segítséget. Más kérdés, hogy a nevelők megterhelése - a fakultatív tantárgycsoportos oktatással járó többletfeladatok /orientációs körök vezetése, tantárgycsoportos képzés/ miatt - az átlagosnál nagyobb, esetenként a teherbíróképesség felső határán mozog. Az óraszámnövekedésnek megfelelően, a 2 üres állás betöltésén túl, a túlórák helyett új állások szervezésére lenne szükség.

Nagyon fontos feladat volt a nevelők felkészítése a kísérletre, a leendő tanulók és szüleik tájékoztatása erről.

A beindulás előtti tanévben a nevelőtestület megfelelő tájékoztatást kapott /testületi értekezleten, írásos anyag révén/ a kísérlet céljáról, elvi elképzelésekről, bizonyos szervezési kérdésekről, bár több részletkérdésről /megfigyelés és az ezzel kapcsolatos adminisztráció, felzárkóztató foglalkozások szervezése, személyi anyag gyűjtése/ nem volt megfelelő információnk. Az újonnan, a kísérlet folyamán bekapcsolódó nevelők talán kedvezőbb helyzetben vannak, felkészítésüket az igazgatóság, a munkaközösségvezetők, a kartársak eddigi tapasztalatai, a kísérleti modellre és a gyakorlati tapasztalatokra vonatkozó dokumentumok egyaránt segítik. Hasznosak és szükségesek az e témával foglalkozó tantestületi értekezletek, a kísérletben résztvevő 3 iskola szakos nevelőinek szaktárgyi tanácskozásai.

Leendő tanulóink - 7. osztályos korukban - az iskolai Pályaválasztási Nap-on illetve a pályaválasztási korrekciós beszélgetések során / 8. évfolyamon/, írásos tájékoztató útján, esetenként összevont tanulói-szülői értekezleteken /elsősorban vidéken/ kapnak általános képet, majd a tanév eleji osztályfőnöki órák egyikén részletes tájékoztatást a fakultatív tantárgycsoportos oktatásról.

A 8. osztályos tanulók szüleit a városi Pályaválasztási Hetek keretében tartott összevont szülői értekezleten, illetve az általános iskolákban tartott szülői értekezleteken tájékoztatjuk a fakultatív tantárgycsoportos oktatásról. Jó segítséget nyújtott ehhez a Csongrád Megyei Hírlap "Élet és iskola" rovata is.

A fakultatív tantárgycsoportos oktatás személyi igényeit az ellátandó órák számának emelkedése határozza meg. Az emelkedés ütemét fékezte a szakosított tantervű osztályok /orosz-angol, matematika-fizika/ fokozatos, a kísérlettel párhuzamos megszűnése, valamint az a tény, hogy összevonással, osztály-, illetve tantárgyközi csoportok kialakításával sikerült csökkenteni az ellátandó tantervi órák számát.

A feladatok további csökkentése - s egyuttal egyszerűsítése - csak olyan áron lett volna megvalósítható, ha feladjuk a tantárgycsoportos oktatás egyik legfontosabb értékét, a tantervi anyag egy egységben és kis létszámú csoportban történő feldolgozásának lehetőségét. Nevelőtestületünk egyértelműen a bonyolultabb, munkában és anyagiakban is igényesebb, de értékesebb megoldás mellett foglalt állást.

A fentiek figyelembevételével az ellátandó órák száma az alábbiak szerint alakult:

Tantárgy	1973/74	74/75	75/76	76/77	77/78
/A kísérlet előkészítő	1.	2.	3.	4. éve/	
Magyar ny. és irod.	48	48	48	59	64
Történelem	33	33	33	35	44
Világnézetünk alapjai	9	9	9	9	6
Orosz	68	68	68	74	77
Angol	40	45	43	50	49
Német	28	28	27	37	46
Latin	-	-	-	6	8
Matematika	82	68	63	67	74
Fizika	46	46	38	47	46
Kémia	18	21	21	18	20
Biológia	22	24	24	29	27
Földrajz	18	21	24	21	23
Ének	12	12	12	9	9
Rajz	9	9	9	9	9
Testnevelés	42	42	42	42	42
Gyakorlati foglalkozás	18	15	15	21	32
Osztályfői	12	12	12	12	12
Összes tantárgyi óra	505	501	488	545	588
Orientációs kör	-	12	34	30	34
Összes óratervi óra	505	513	522	575	622
%	100,0	101,6	103,4	113,9	123,2
Osztályfőnöki teendők	12	12	12	12	12
Szakkör	24	24	18	12	12
Érdeklődési kör	-	3	3	3	4
Tömegsport	8	8	8	8	8
Összes ellátandó óra	549	560	563	610	658
%	100,0	102,0	102,6	111,1	119,9

A kísérlet kezdetén végzett előzetes számítások a 3. illetve a 4. évre, a tantárgycsoportok belépésének illetve a fakultativ oktatás teljessé válásának idejére - iskolánkban - 15,9 % illetve 31,9 %-os növekedést ígértek az 1973/74. évhez képest. Hogy a valóságos kép a vártnál kedvezőbb, több tényezővel magyarázható:

- a tantárgyblokkok tervezettől eltérő alakulása
- a tanulók idegen nyelv-választása
- a csoportok ésszerű kialakítása, az összevonási lehetőségek kiaknázása
- a korábban véglegesen még nem rögzített óraszámok /magyar nyelv, matematika, kémia, világnézetünk alapjai, műalkotások elemzése, ének, osztályfőnöki/ módosítása.

A várakozásnak megfelelően bizonyos mértékben változott a személyi igények szerkezete: kis mértékben csökkent a matematika szakos szükséglet, jelentősen megnőtt a magyar-történelem-idegen nyelv szakosok iránti igény. Kedvező volt, hogy az iskola részben rendelkezett szabad kapacitással a magyar-történelem területén, illetve a munkaerőgazdálkodás alakulása lehetővé tette az idegen nyelv területén jelentkező feszültségek megszüntetését is. Az egyes tantárgyak óraszámigényét egyébként nagy mértékben befolyásolja, változóvá teszi az orientációs körök iránti változó érdeklődés.

A fakultativ tantárgycsoportos oktatás feltételezi a felsőfoku továbbtanulásra való felkészítésben korábban központi szerepet játszó előkészítő tanfolyamok, tantárgyi szakkörök jelentőségének csökkenését, illetve megszűnését. Iskolánkban is felére csökkent a szakköri foglalkozások száma, s ezzel az ellátandó órák számában bekövetkezett emelkedés - az előzetesen becsült - 20 % -os szintet érte el.

Mindezek alapján megítélhető a tantárgycsoportos oktatás személyi költségigénye is: ez - 30 Ft-os óradijátlagot számítva - kb évi 110 000 Ft. A többletórákat álláshelyekre váltva ez az összeg mintegy 60 000 Ft-tal emelkedne, de a nagyobb

költség természetesen megtérülne abban, hogy nagy mértékben javulnának a nevelőmunka feltételei, csökkenne a nevelők egy részének most tapasztalható nagy megterhelése.

A tárgyi feltételek közül a legsúlyosabb gondokat a terem-igény kielégítése okozza. A kísérlet megkezdése előtti átlagos teremszükséglet /15 helyiség egy-egy órán/ 20 %-kal emelkedett, esetenként elérte a 133 %-ot, ami már valamennyi helyiség igénybevételét jelentette. Enyhíteni e gondokon alig sikerült. A korábban műhely céljaira használt - és a műhelygyakorlatok megszűnése következtében felszabadult - termet fizikai szaktanteremmé alakítottuk át. A kellően ki nem használt nyelvi laboratórium átalakításával, hagyományos órák megtartására is alkalmassá tételével lehetőség nyílt arra, hogy az iskolán belül a gép - és gyorsírás céljára alkalmas termet képezzünk ki. /Az első 3 évben a helyi Gyors- és Gépiró Iskolában kaptak helyet a gépirás órák, de csak igen nagy nehézségek, nem egyszer ütközések árán, hiszen a két iskola mellett a Kereskedelmi Szakközépiskola tanulói is ott részesültek ilyen jellegű képzésben/. Ezzel viszont az iskola teremkapacitása teljesen kimerült. Ugyanakkor - a tantárgyblokkok mindkét évfolyamon történő kialakulásával - az 1977/78. tanévtől az óratervi órák számának emelkedése növeli a teremszükségletet. Várható, hogy az órarend, az igénybevétel, a teremhasználat optimális megoldása sem bizonyul elegendőnek, az órák egy részét az iskolán kívüli, bérelt helyiségben tudjuk csak elhelyezni.

Nem kétséges, hogy a fakultatív tantárgycsoportos oktatás - a hagyományos képzésnél is - fokozottabban kívánja a tanítási órák hatékonyságának növelését, a korszerű módszerek és eszközök alkalmazását. /A tantervi módosítások, összevonások, átcsoportosítások ezt elengedhetetlenné teszik./ Az ehhez szükséges eszköztöbblet nehezen mutatható ki, hiszen ezeket az eszközöket a hagyományos képzésben is fel kellett használni. Jó alapot biztosítottak a kísérlethez a 10 év óta működő szaktantermi rendszer, a szakosított tantervi oktatás /orosz, angol, matematika, fizika/ korábban már biztosított feltételei,

a szép állománnyal rendelkező könyvtár. Ugyanakkor a tantárgycsoportok kialakításával újszerű feladatok is jelentkeznek, melyekre az iskola nem volt felkészülve. Bár minden tárgyból szükség volt az eszközök, a szakkönyvállomány kiegészítésére, fejlesztésére, különösen sok tennivaló akadt az olyan eszközigényes tárgyak területén, melyekben nem folyt szakosított tantervű képzés. Így pl. a kémiai, biológiai szaktantermek fejlesztése, ezeknek laboratóriumi és mérési gyakorlatok elvégzésére történő alkalmassá tétele volt sürgető feladat. A legmostohább körülmények között levő kémiai előadó újjáalakítása megtörtént, jelentősen bővült a kémia és biológia-szertárak eszközállománya. Folyamatban van a műhelyből létesült második fizikai szaktanterem korszerűsítése.

Megkezdődött az ügyintéző képzés tárgyi feltételeinek az iskola épületében történő kialakítása. A tanterem átalakítása már megtörtént, de a tantervi követelmények teljesítéséhez még feltétlenül szükséges eszközök, gépek /különbféle különleges írógépek, diktálógépek, asztali számológépek, sokszorosító és gyorsmásoló berendezések/ beszerzése ma még meghaladja az iskola pénzügyi lehetőségeit, központi támogatást igényel. Ugyanakkor gondolni kell egy másik gyakorlati blokk szervezésére, tárgyi feltételei megteremtésére is.

A kísérlet számára külön készített tantervek az összeállításuk időpontjában érvényes tankönyvekre épültek. Kezdetben csupán az okozott némi nehézséget tanárnak és tanulóknak egyaránt, hogy egy-egy évfolyam különböző tárgyaiban két osztály tankönyvét is kellett egyidejűleg használni. /Mindéz a korábbinál körülményesebb, bonyolultabb tankönyvrendelést tett szükségessé./

Ujabb gond viszont, hogy a tantervek és a tankönyvek összhangja egyre inkább megbomlik. A blokkos tantervek készítői által előírt irodalom /tankönyvek, szakkönyvek, jegyzetek/ vagy egyáltalán nem, vagy nagyon nehezen és drágán szerezhető be, sokszor nem is a legsikerültebbek. Nevelők és tanulók energiájának nagy részét emészti fel az irodalom beszerzése vagy a nagyon részletes jegyzetelés.

Ugyancsak gond, hogy a tantárgycsoportok tantervi anyagához nincsenek meg és többnyire nem is kaphatók szemléltető és segédanyagok. Különösen vonatkozik ez az idegen nyelvi oktatás tanszlagállományára. Speciális igény a biológiai kísérletekhez és gyakorlatokhoz az élőanyag-ellátás biztosítása. Ugyanakkor ki kell emelni azt az áldozatkész, sok időt, energiát igénylő tevékenységet, mellyel a nevelők - a munkaközösségi vállalásaik keretében - javítják szaktárgyuk oktatásának tárgyi feltételeit.

Már a kísérlet előkészítése és az eltelt 3 év is bizonyította, hogy a fakultatív tantárgycsoportos oktatási rendszer bevezetése jelentős feladatokat ró az iskolavezetésre és a nevelőkre a szervezés területén. Nem csupán arról van szó, hogy az oktató-munka szervezése bonyolultabbá vált, hanem sok alapvető kérdést kellett tisztázni, kipróbálni, olyan újszerű feladatokat megoldani, melyekre vonatkozó tapasztalatokkal senki nem rendelkezett.

A kísérlet első szakaszának /I-II. évfolyam/ legujszerűbb, legvonzóbb és legizgalmasabb része az orientáló tevékenység, amelyben valamennyi tényezőnek /igazgatóság, osztályfőnök, szaktanárok, orientációs körök vezetői, tanulók, szülők/ fontos, felelősségteljes szerep jut.

Az igazgatóságnak a kísérlet lényegének megismertetését /szülői értekezletek, pályaválasztási napok, sajtó, írásos tájékoztató/, az orientációs körök, a tantárgycsoportok - igényekkel összhangban történő - szervezését, a személyi és anyagi feltételek biztosítását kell magára vállalnia.

A tudatos orientálás csak rendszeres, tervszerű, alapos megfigyelés alapján történhet, melyben kulcsszerepük van az osztályfőnököknek és a szaktanároknak.

. A szaktanároknak feltétlenül meg kell ismerniök, hogy a tanulók

- milyen általános iskolai alapokkal rendelkeznek

- milyen a felfogóképességük, gondolkodási, logikai készségük

- a tantárgy tanuláshoz való viszonyuk

- milyen a tanulási módszerük

- kik a tehetségesebbek, illetve kik szorulnak segítségre.

Ehhez sokoldalú információkat kell gyűjteniük /tanítási órák, felzárkóztató foglalkozások, orientációs körök, egyéni beszélgetések/, rögzíteniük.

A szaktanárok információs lehetőségei - még ha azok tanítási órán túlra is nyulnak - korlátozottak, feltétlenül ki kell egészíteni azokat az osztályfőnök több helyről szerzett /osztályfői órák, óralátogatások, KISZ-foglalkozások, rendezvények, klubdélutánok, kirándulások, versenyek, társadalmi munka, tanulószoba, kollégium, szülői értekezletek/ tapasztalataival. Az osztályfőnök szerepe egyébként is rendkívül fontos és összetett ebben a kísérletben, összekötő kapocs az iskola, a szülők, a nevelők és a tanulók között:

- Tájékoztatja a tanulókat, szülőket a fakultatív tantárgycsoportos oktatás részletkérdéseiről, különös hangsúllyal az orientációról, a tantárgycsoportok választásáról és ezek iskolai lehetőségeiről.

- Tudatosítja a tanulóban személyiségük pozitív és negatív vonásait; törekszik fejleszteni illetve megváltoztatni azokat.

- Információkat kér a tanulóktól az orientációval, a szakosodással kapcsolatban, ismerteti azokat az iskolavezetéssel, tájékoztatja ezekről a szülőket, illetve véleményt kér tőlük.

- Információkat gyűjt és szerez a tanulók tanórai és tanórán kívüli munkájáról, megfigyeléseinek eredményeiről, tapasztalatairól tájékoztatja a szaktanárokat, szülőket.

- Összegyűjti, rendszerezi a szaktanárok, orientációs körök vezetői véleményét, kiegészíti saját észrevételeivel; javaslatot tesz az osztályértekezleteknek a tanulók személy szerinti orientálására.

- Ismerteti az érdekeltektől nevelők orientáló véleményét a tanulókkal és a szülőkkel, közbenjár az esetleges korrekciók végrehajtásában.

A sokoldalú megfigyelés, információszerzés szükségességével valamennyi nevelő egyetértett és törekedett megvalósítására. Az azonban rövid idő alatt kiderült, hogy a kísérlet kezdetén kipróbált megfigyelési rendszer és a tapasztalatok rögzítésének módja túlságosan bonyolult, végrehajthatatlan. Ezért már a kísérlet 1. félévétől - a bonyolult, a tantárgyhoz nem eléggé igazodó megfigyelési rendszer helyett - a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnázium szöveges bizonyítványai képezték a megfigyelés alapját, és ezeken történt a megfigyelés eredményeinek a rögzítése is. Ezek a korábbiaknál használhatóbbak voltak, mert

- egyszerűen kezelhetők
- sokoldalú és egységes megfigyelési és értékelési szempontok érvényesülhetnek
- követelményrendszerük megfelel a tantárgy sajátosságának és az általános célkitűzéseknek
- értékelési rendszerük lehetővé teszi a tanulók differenciált minősítését
- egyszerűbbé teszik az osztályfőnökök munkáját az információk egyeztetésében, összehasonlításában, az orientáló javaslatok elkészítésében.

Az eddigi tapasztalatok alapján - bizonyos korrekciókkal - a megfigyelések összegezésére, értékelésére továbbra is a szöveges bizonyítvány látszik a legmegfelelőbbnek, de az információk gyűjtésére egyéni adatlapot használnak a nevelők.

A szaktárgyi órák, a szaktanári megfigyelések mellett, alapvetően jól segítették a tárgy iránt érdeklődők és abban tehetségesek kiválasztását az orientációs körök. Vezetőinek véleménye, tapasztalatai rendkívül fontosak a tanulók további orientálása érdekében, a társadalom, illetve természettudományi irányban való beválásról vagy az átirányítás

szükségességéről, hiszen nekik a szaktanárokénál kedvezőbb lehetőségük van a kör tagjainak a megfigyelésére. Tevékenységük sikere, hatékonysága alapján erről a tanulók is meggyőződhetnek, így a szaktanári, osztályfőnöki észrevételek mellett saját tapasztalataik döntően játszanak szerepet az orientációs körök, majd a tantárgycsoportok kiválasztásánál.

Az orientációs körök szervezése teljesen új feladatot jelentett, s az eddigi tapasztalatok alapján az alábbi menetrend szerint célszerű ezeket szervezni:

- Az osztályfőnökök osztályfői órákon ismertetik a fakultatív tantárgycsoportos oktatási kísérlet rendszerét a tanulókkal, kiemelve és hangsúlyozva a 2-4. félév orientáló feladatát.

- Az iskolavezetés az I. évfolyam összevont szülői értekezletén ad részletes tájékoztatást a szülők számára a kísérlet lényegéről és fontosabb részleteiről, többek között az orientációs tevékenységről.

- A szaktanárok - megfigyeléseik alapján - tudatosan irányítják a rátermett tanulókat.

- Előzetes felmérés a tanulók spontán irányulásáról. /Olyan felmérő lapot szerkesztettünk, amely a tantárgycsoport választásával bezárólag nyomon követi a tanulók orientálását./

- A szóba jöhető orientációs körök kiválasztása.

- Szaktárgyi, orientációs jellemzések elkészítése.

- Az osztályfőnök összegező tevékenysége, az orientáló javaslat elkészítése és megvitatása, döntés az orientáló osztályértekezleteken.

- Az iskolavezetés döntése az orientációs körök indításáról, a vezetők kiválasztása.

- Az orientáló osztályértekezlet döntésének ismertetése a tanulókkal /osztályfőnöki órán/ és a szülőkkel /szülői értekezleten/.

- Az esetleges korrekciók elvégzése.
- Az orientációs körök munkájának beindulása.

Az első orientációs körök tapasztalatai alapján történt módosítások, a homogén természettudományi orientációs körök /fizika, kémia, biológia/ szervezése kedvező eredménnyel járt. Ezek programját a szaktanárok az iskola feltételei és a tanulók életkori sajátosságai figyelembevételével állították össze. Ilyen szempontokat érvényesítő változtatásokra a többi programnál is szükség volt, hiszen a feltételek nem biztosítottak valamennyi szervezett feladat elvégzéséhez /könyvek, eszközök, történelmi földrajzi, biológiai jellegű kirándulások anyagi feltételei/. Nem sikerült megnyugtatóan megoldani az orientációs kör vezetőinek segédanyagokkal való ellátását, segítségét.

Már korábban is jelentkezett olyan gond, hogy a programok

- nem kellően igazodnak a tanulók korához, tanulmányi előrehaladásához, ismereteihez
- nem biztosítják az egy-egy tárgyban tehetségükkel kitűnő tanulók foglalkoztatását, fejlődését.

Megoldásként variábilis programok készítése, illetve az utolsó váltási kényszer feloldása, kétféléves program készítése vagy szakkörök szervezése került szóba. Ismétlő orientációs körökre létszámproblémák miatt nem került sor, viszont az utolsó évben - kísérletként, kedvező eredménnyel - működött orosz, matematika, biológia szakkör a II. évfolyamon.

Érdekes tapasztalatokkal szolgáltak az I. és II. osztályos tanulók részére - a legutóbbi félévben - szervezett közös orientációs körök /nyelvművelés, orosz, kémia, földrajz/, a fejlettségi szintbeli különbségek miatt többnyire kedvezőtlen eredménnyel.

A kísérlet 3 éve alatt és a következő félévben az alábbi orientációs körök szervezésére került, kerül sor:

	1974/75	75/76		76/77		77/78
	2.	1.	2.	1.	2.	1. félév
Irodalom	A		A B		B C	
Nyelvművelés		A	A ⁺ B	B	B-C	C
Történelem	A	A	A B	B	B C	C
Orosz	A		B	B	B-C	
Angol		A	B		B	
Német		A	B	B		C
Matematika	A	A	B	B	C	C
Fizika		A	A	B	B ⁺	C
Kémia	A ^x	A	A	B	B-C	C
Biológia	A ^x		A B	B	C	C
Földrajz		A	A B	B	B-C	C
Gyorsírás					B	

/ A	- kísérleti 1. évfolyam
B	- " 2. "
C	- " 3. "
A ^x	- fizika-kémia ill. kémia-biológia kör
A ⁺ , B ⁺	- 2-2 orientációs kör
B-C	- közös orientációs kör /

Bár néhány nevelő megkérdőjelezi az orientációs foglalkozások szükségességét, úgy tűnik, hogy ezek a tevékenységi körök alapvetően jól látták el feladatukat: a tanulók érdeklődésének felkeltésével, képességeinek kipróbálásával megfelelően segítették a végleges döntést, a tantárgycsoport választását. Ugyanakkor több tanuló esetében volt tapasztalható, hogy még mindig meghatározó szerepe van a szülői ház állásfoglalásának, s nem érvényesül eléggé a szaktanár, az orientációs kör vezetőjének, az osztályfőnöknek pedagógiai-lag megalapozott javaslata.

A tantárgycsoportok kialakításával kapcsolatos szervező munkára vonatkozóan még kevesebb gyakorlattal rendelkezünk. Eddigi tapasztalataink alapján

- a tájékoztató jellegű felmérést már decemberben /az utolsó orientációs kör választásakor/ célszerű elvégezni, megfelelő "érlelődési" időt biztosítani a tanulóknak, szülők számára
- a tanulók áprilisban döntenek a tantárgycsoport választásról /megjelölve egy második tantárgyblokkot is/
- a tantárgycsoport-választást értékelő, elbíráló nevelői értekezlet előzze meg a szülői értekezletet, ezen - az osztályban tanító nevelőkön kívül - vegyenek részt az orientációs körök vezetői is
- a tanulókat tájékoztatni kell a választás realizálásának esetleges akadályáról
- az április végi összevont szülői értekezleten túl célszerű és esetenként szükséges a szülőkkel egyénenként is megbeszélni gyermekük választási szándékát
- a döntéseket véglegesíteni, az utólagos módosítási szándékoknak elejét venni a tanuló és a szülő aláírásával ellátott nyilatkozatokkal szükséges
- az írásbeli nyilatkozatokon rögzíteni kell az idegen nyelv választását, a kívánt óraszámát is
- a szaktanárellátottságra, a későbbi órarendi és elhelyezési nehézségekre tekintettel bizonyos mértékben korlátozni célszerű a nyelvek választását.

Első alkalommal - a matematika-fizika-kémia blokk kivételével, ahová a jelentkezők 4 főt átirányítottuk - valamenynyí, a kísérleti modellben meghirdetett tantárgycsoportot sikerült beindítani. A 2. kísérleti osztályban a választék két új tantárgycsoport konstruálásával, a földrajz-történelem-idegen nyelv és a matematika-történelem kialakításával bővült.

Ezek a csoportok - hasonlóan a biológia-fizika-kémia és a biológia-fizika-földrajz blokkok kapcsolódásához - a magyar-történelem-idegen nyelv és a biológia-fizika-földrajz, illetve a matematika-fizika és a magyar-történelem-idegen nyelv tantárgycsoportokhoz kapcsolódnak.

Az iskolavezetés és a nevelőtestület egyöntetűen amellett foglalt állást, hogy a szakosító tárgyakban az egyes tantárgyblokkok képezzenek önálló egységet, azaz - ezekből a tárgyakból - a tanulók a mindenki számára kötelező törzsanyagot és a fakultatív anyagot nem különállóan, hanem egy egységben, azonos összetételű csoportokban sajátítsák el. Az egyes csoportok létszáma 7 és 18 fő között mozog. A tapasztalatok szerint a 10-15 fős létszám ideális, biztosítja a tanulókkal végzett munka magas hatékonyságát, a tanulók növekvő aktivitását, az önálló munkáltatást, a kutató-kísérletező-felfedeztető módszer alkalmazását, a begyakoroltatást, a rendszeres, folyamatos ellenőrzést-értékelést. Majdnem mindegyik szakosító tárgyból növeli a munka hatékonyságát a kettős órák bevezetése is.

A tantárgycsoportok kialakulása után jelentkező gond az új III. osztályok kialakítása. Szerencsés esetben - mint az első alkalommal történt - úgy alakulhatnak a létszámok, hogy a rokon tantárgyblokkok figyelembevételével aránylag egyszerűen, arányosan állítható össze a 3 II. osztályból ugyanannyi új III. osztály:

	1976/77			1977/78		
	3a	3b	3c	3a	3b	3c
m-t-id.ny.	18			9		
f-t-id.ny.				13		
id.ny.-id.ny-any.	10			15		
mat-fi		25			18	
mat-t					8	
b-fi-k			10			14

	1976/77			1977/78		
	3a	3b	3c	3a	3b	3c
b-fi-f			7			8
ügyintéző			15			18
összes	28	25	32	37	26	40
Előző osztály						
2a	10	6	11	14	9	9
2b	12	9	9	10	6	19
2c	5	9	11	13	11	12
más helyen	1	1	1	-	-	-

Az új osztályokban a közösségek kialakításának, a közös színpadra hozásnak a problémái újból jelentkeznek. Alaposabb megfontolást s esetleg az alsó szakaszban átcsoportosítást /orientációs körök korábbi kezdése, utolsó félévben szint-rehozó tanulókörök szervezése/ igényel ennek a problémának a megoldása.

Kedvezőbb lenne, ha - a nem szakosító tárgyak közös órái ellenére - a tantárgycsoportok ún. csoportvezető tanár irányításával önálló egységként szerepelnének. E mellett szól az, hogy

- a tanulók közötti legnagyobb kohéziós erő a közös érdeklődés, vagyis a tantárgyblokk

- az érdeklődésnek megfelelő tárgyakat a legnagyobb óraszámban tanító nevelő lehetne az osztályfőnök /jelenleg osztályfőnökeink egy része az egész osztállyal csak az osztályfői órákon találkozik/

- a naplók vezetésével kapcsolatos jelenlegi adminisztrációs nehézségek egy része megoldódnék.

A kísérlet szerves része az eredménymérés. A szintmegállapító, témazáró, félévi és év végi tudásszintmérés megfelelő szervezés és a mérőlapok körültekintő összeállítása esetén

- nagy segítséget nyújthatnak az egész évi munka tervezéséhez és megalapozásához
- választ adhatnak a tanterv, tanmenet teljesíthetőségére, esetleges korrekciók szükségességére
- alkalmasak lehetnek a tanulók tudásának lemérésére, így tájékoztatást nyújthatnak a szaktárgyi oktató munka hatékonyságáról
- segíthetnek a követelményszint és az értékelés realisabb kialakítására, egységesítésére, összhangjának biztosítására
- hozzájárulhatnak a tanulók minél jobb orientálásához.

Az eredménymérések - elsősorban szervezési problémák miatt - csak részben teljesítették fenti funkcióikat, ezért indokoltnak látszott a mérésekkel kapcsolatos tennivalók felülvizsgálata, módosítása. Így került sor a félévi tudásszintmérések elhagyására, az év végi mérések egy-egy évfolyamra való korlátozására, a mérések időpontjának egységes rögzítésére /a dolgozatok iratási idejének további szétthozására van szükség/. Az I. évfolyamon a szintmegállapító méréseknek, valamint minden évfolyamon a témazáró dolgozatok iratásának természetesen továbbra is fontos szerepük marad.

Mind a szintmegállapító mérések, mind az első órák tapasztalatai alapján szembetűnnek az egy-egy tárgyból hiányos felkészültségű tanulók.

A munka tervezése, a minél zökkenőmentesebb előrehaladás biztosítása, a tanulók képességeinek feltárása és tervszerű fejlesztése érdekében szükséges ezekkel a tanulókkal - tudásbeli hiányosságaik megszüntetésére - a tanítási órán kívül is foglalkozni. Ezt a célt szolgáló felzárkóztató foglalkozások szervezését, rendszeres tartását a szaktanárok döntő többsége szükségesnek, néhány tárgyból /matematika, kémia, anyanyelv/ nélkülözhetetlennek tartja. E foglalkozásokon résztvevő tanulók - rászorultságuk itt nem részletezhető okai és mértéke alapján - két kategóriába sorolhatók, az észlelt hiányok kiküszöbölésére tehát más-más szervezésű korrekciós foglalkozásokra van szükség. Az egyik esetben rendszeres, hosszantartó, speciális jellegű, differenciált foglalkozásokra van szükség, állandó összetételű csoportokban. A másik kategóriába sorolt hiányosságok viszont rövidebb idő alatt számolhatók fel, tulajdonképpen egyéni foglalkozást igényelnének, illetve megfelelő irányítással, tanáccsal önállóan is sokat tehet a tanuló felszámolásuk érdekében. A tapasztalat szerint rendszeres felzárkóztató foglalkozásokra - a tantárgyak többségéből - az I. osztály végéig szükség van, de a gimnáziumi tanulmányok során különböző okok miatt keletkezett hiányok pótlására - ha nem is folyamatosan - a II. osztályban is.

A fakultatív tantárgycsoportos oktatás szervezési kérdéseinek sarkalatos pontja a munkarend kialakítása; nem véletlen, hogy a várható órarendi nehézségek miatt a legtöbb iskolában a tantárgycsoportos oktatás alapvető célkitűzésének - a csoportos képzésnek - a feladására is sor került. Iskolánk eddig meg tudott birkózni a korábbinál lényegesen bonyolultabb feladattal.

A kísérlet első két évében a délelőtti munkarend kialakítása, az órarend összeállítása tulajdonképpen egyszerűsödött. Ez természetesen csak közvetve köszönhető a fakultatív tantárgycsoportos oktatásnak: ugyanis a kísérlet következtében fokozatosan szűntek meg a korábban órarendi

nehézségeket okozó szakosított tantervű osztályok. Ebben az időszakban az óratervben szereplő órákat különösebb nehézség nélkül sikerült elhelyezni. A délelőtti órarendbe kerültek - az első illetve utolsó 2 órára - a gyakorlati foglalkozások órái, így a tanulók számára lyukas órát vagy vándorlás miatti idővesztéséget nem eredményeztek. Az orientációs köröket az első alkalommal egységesen hétfőn délután, azonos időpontban tartottuk meg. Már a második alkalommal sikerült mindkét évfolyamon a délelőtti órarendben - különböző napokon - elhelyezni az orientációs köröket, a legutolsó évben - a közös orientációs körök kipróbálásának lehetőségét biztosítva - mindkét évfolyam számára azonos időpontban kerültek sorra. Mindössze a felzárkóztató foglalkozások maradtak a délutánokra. /Egyre inkább igénybe veszik erre a célra a 6. órákat és a 0. órákat is, ez a lehetőség - a nevelők és tanulók elfoglaltsága, bejárás miatt mégis korlátozott. / E foglalkozások délutáni elhelyezése viszont a tanulók számára nem kedvező, hiszen a nevelők nagyon szétszórta szabad idejéhez kell alkalmazkodniuk, s esetenként a foglalkozások egybeesése, máskor bejárási körülményeik, váratlan iskolai elfoglaltságok miatt nem tudják ezt a segítséget igénybe venni. Előrelépést csak az jelenthetne, ha a felzárkóztató foglalkozásokat is órarendszerűen lehetne rögzíteni s koordinálni a különböző tárgyak foglalkozásait. /Jelenleg ennek feltételei nem biztosítottak, már azért sem, mert sok a "több tárgyas" tanuló./

A tantárgycsoportok belépésével, sok tényező /a sokféle idegen nyelv-választás; a csoport- és nevelőpárkapcsolatok; egy osztályon belől a blokkos tárgyak óraszámának összemérhetetlensége; külső óraadók, továbbképzések, szabadnapok, illetve a szaktantermes oktatás és a teremhiány miatti kötöttségek/ együttes hatásaként ugrásszerűen megnövekedtek az órarendi nehézségek. Bár a tantárgycsoportos osztályok óráit végül is elfogadhatóan sikerült elhelyezni, az alsóbb osztályok órarendjében a pedagógiai szempontok nem egy helyen háttérbe szorultak, a nevelők napenkénti megterhelése

nem egyenletes, megszorodtak a 6. órák és nevelők lyukas órái, bekerültek 0. és 7. órák is. /Ezek a gondok a fakultatív tantárgycsoportos oktatás teljessé válásával tovább nőnek, a nehézségek fokozódnak./

Természetesen lehet vitatkozni azon, hogy melyik a kedvezőbb megoldás:

- tömöríteni a tanulók elfoglaltságait a minél több szabad délután biztosítása, illetve a délutáni szabadidő növelése érdekében

- széthuzni a programot, hogy legyen közben lehetőség lélegzetvételnyi szünetre, kikapcsolódásra, a délutánra maradó foglalkozásokon pihentebben való részvétel érdekében?

A helyi körülmények /sok bejáró tanuló, sokrétű iskolai elfoglaltság, óraadó nevelők, a helyiségek délutáni más jellegű igénybevétele/ miatt jelenleg az első megoldás látszik kedvezőbbnek, ezért ennek megvalósítására törekszünk. Lehet, hogy a fakultatív tantárgycsoportos oktatás térhódításával, egyeduralkodóvá válásával kedvezőbbé és lehetővé válik a másik megoldás, vagy akaratunk ellenére is erre kényszerülünk.

A fakultatív tantárgycsoportos oktatási kísérlet eddigi része kedvező benyomást tett:

- a tanulók tervszerű, állandó megfigyelése, az eredmények rendszeres számbavétele, a tapasztalatok folyamatos gyűjtésének és elemzésének szükségessége, cseréjének lehetősége tudatosabb nevelőmunkát eredményezett.

- Az új, korszerűbb oktatási struktúra kipróbálásában játszott úttörő szerep - a nehézségek ellenére is - ösztönzi a pedagógusokat, lendületet ad munkájukhoz.

- Az új forma a tanulók munkájára is ösztönzőleg hatott, aktivitásuk fokozódott.

- A tanulók és a szülők egyaránt érdeklődéssel fogadták és kísérik a kísérletet, a végleges szakosodástól várják azokat az előnyöket, melyeket számukra a kísérlet ismertetése során vázoltunk.

A kísérlet koncepciója elismerést vált ki. A nevelők jól látják, a szülők és a tanulók remélik, hogy ez a struktúra a társadalmi és egyéni /tanulói és szülői/ érdekeket egyaránt szolgálja: alkalmas az egyéni érdeklődés, képesség fel-
derítésére, fejlesztésére, a tudatosabb pályaválasztás elő-
segítésére.

A József Attila Tudományegyetem Pedagógiai Tanszéke által készített modell

- nagy gondot fordít a tanulók megfigyelésére, több területre is kiterjedő orientálási lehetőséget biztosít

- a specializáló szakaszban jól menti át a szakosított tantervű osztályok előnyét, a magas óraszámot a szakosító tárgyakból

- körültekintően veszi figyelembe a továbbtanulási irányokat, 3 tárgyból is magasabb színvonalú képzést biztosít

- növeli a tanulók szabad idejét azzal, hogy sok elfoglaltság /előkészítő tanfolyamok, szakkörök, magán órák/ alól mentesíti őket.

Véleményünk szerint az általunk ismert, többi hasonló kísérlet és a bevezetésre szánt elképzelés kevésbé rendelkezik a fenti előnyökkel.

Bár az iskolánkban 3 éve folyó kísérlet nagy terheket ró a kísérletben résztvevő valamennyi nevelőre, az iskolavezetésre, továbbá személyi igényei, tárgyi feltételei, teremtszüksége valamivel nagyobbak, szervezési kérdései lényegesen bonyolultabbak a korábbi oktatási rendszerénél, mégis a társadalmi követelményeknek megfelelő megoldásnak, járható utnak egyedül a fakultatív tantárgycsoportos oktatást tekintjük.

T A R T A L O M

ELŐSZÓ	3
Dr. ÁGOSTON GYÖRGY: A kísérleti modell	7
Dr. CSISZÁR IMRE: Az orientálás folyamata a fakultativ tantárgycsoportos képzési kísérletben	21
GOTTL FRIGYES: A tantárgycsoportok kialakításának tapasztalatai	53
KAKUSZI LÁSZLÓ: A fakultativ tantárgyblokkos kísérleti oktatás eredményeinek írásbeli felméréséről	77
RIBÁRSZKY GYÖRGY: A fakultativ tantárgycsoportos oktatási kísérlet személyi és tárgyi feltételei, szervezési kérdései	87

A 85470